

5

**Millî Mücadele
Döneminde
Düzce**

**Düzce
During
the National Struggle**

Erol Evcin

Millî Mücadele Döneminde Düzce

*Erol Evcin**

Özet

Millî Mücadele döneminde Bolu Livası'na bağlı bir kaza durumunda olan Düzce, Türk milletinin varoluş mücadelesi verdiği söz konusu dönemde Anadolu'da stratejik açıdan önem arz eden bölgelerden biri haline gelmiştir. Bu çalışmada Düzce kazasındaki idari, siyasi, askeri, iktisadi, demografik ve sosyo-kültürel gelişmeler değerlendirilerek, dönemin olağanüstü koşulları bölge üzerindeki etkileri çerçevesinde özgün bilgi ve belgeler ışığında ele alınmıştır. Düzce halkı, İtilaf devletlerinin Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak başlattıkları işgallere ve yaptıkları mezâlime karşı sessiz kalmamış ve Millî Mücadele'ye iştirak etmiştir. İtilaf devletlerinin işgal hareketleri halk üzerinde icraya giriştiği mezâlimi sükûnetle karşılayan Osmanlı idaresinin aksine halk ülkenin istikbali için vatanını savunmaya girişmiştir. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgali neticesinde Düzce'de "Redd-i İlhak Cemiyeti" teşkil edilmiştir. Anadolu'daki millî direnişe ivme kazandıran bu cemiyet Sivas Kongresi'nin akabinde yerini "Düzce ve Akçaşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri"ne bırakmıştır. Bu kapsamdaki faaliyetler, kazada benzer amaçlar doğrultusunda görev "Düzce Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", "Düzce Muallim ve Muallimeler Birliği Şubesi", "Düzce Gençler Birliği Bürosu" gibi muhtelif sosyal cemiyetler tarafından desteklenmiştir. Söz konusu cemiyetlerin öncülüğünde harekete geçen Düzce halkı, Anadolu'da baş gösteren işgallere boyun eğmemiş; düzenlediği mitingler, ihtifaller ve protesto gösterileriyle işgal hareketlerini ve yapılan mezâlimi kınamıştır. Kuvâ-yı Milliye emrinde gönüllü olarak hizmet vermiş ve cephe gerisinden yaptığı maddi ve manevi yardımlarla Türk ordusunu desteklemiştir. Düzce, Millî Mücadele boyunca gerek askerler gerekse siviller için İstanbul'dan Anadolu'ya önemli bir geçiş bölgesi olmuştur. Takalar ve diğer gemilerle Düzce kıyılarına gelen Kuvâ-yı Milliyeciler ve askerî mühimmat, kayıkçı ve mavnacı gruplarıyla sahilden iç kesimlere ve Batı Cephesi'ne taşınmıştır. İtilaf devletlerinin desteklediği Osmanlı iktidarının kışkırtmaları neticesinde çıkan Düzce merkezli ayaklanma hareketleri Millî Mücadele hareketi için büyük bir tehdit oluştursa da alınan tedbirler ve bölge halkının sağduyusu ile bastırılabilmiştir. Akçaşehir ve Düzce TBMM'nin bölgede kontrolü ele aldığı andan itibaren Ankara Hükûmeti için önemli bir istihbarat ve güvenlik merkezi teşkil etmiştir. Anadolu'nun mukadderatında ve Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasında bölgede cereyan eden gelişmelerin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Düzce, Millî Mücadele, Kuvâ-yı Milliye, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri, Mustafa Kemal Paşa

* Doç. Dr., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, erol.evcin[at]ktb.gov.tr, ORCID: 0000-0002-2433-5134

Düzce During the National Struggle

Abstract

Düzce, which was an accident in Bolu liva during the National Struggle period, became one of the strategically important regions in Anatolia during the period in which the Turkish nation struggled for existence. In this study, the administrative, political, military, economic, demographic and socio-cultural developments in the Duzce accident were evaluated and the extraordinary conditions of the period were discussed in the light of original information and documents within the framework of their effects on the region. The people of Düzce did not remain silent against the invasions and the atrocities of the Entente States in contradiction with the Armistice of Mondros and participated in the National Struggle. In contrast to the Ottoman administration, which meets the atrocities of the Employment Movements of the Entente States, which was attempted on the people, the people attempted to defend their homeland for the future of the country. As a result of the invasion of İzmir by the Greek forces on May 15, 1919, the “Redd-i İlhak Society” was formed in Düzce. After the Sivas Congress, which accelerated the national resistance in Anatolia, the Sivas Congress was replaced by the “Düzce and Akçayşehir Defense Societies”. The activities within this scope were supported by various social societies such as “Düzce Hilâl-i Ahmer Society”, “Düzce Teachers and Teachers Union Branch” and “Düzce Youth Union Office”. The people of Düzce, who acted under the leadership of these societies, did not submit to the occupations that started in Anatolia; He condemned the occupation movements and the atrocity of the occupation with the rallies and protests. Kuvâ-yı voluntarily served under the command of Milliyye and supported the Turkish army with his financial and moral assistance from behind the front. During the National Struggle, Düzce has been an important transition region from Istanbul to Anatolia for both soldiers and civilians. The Kuvâ-yı Milliyeciler and military ammunition, Boatman and bargeman groups, which came to the shores of Düzce with the boats and other ships, were moved from the beach to the inner parts and the Western Front. Although the Düzce-based uprising movements, which were supported by the Ottoman power supported by the Entente States, were a great threat to the National Struggle Movement, the measures taken and the common sense of the people of the region could be suppressed. Akçayşehir and Düzce have been an important intelligence and security center for the Ankara government from the moment the Turkish Grand National Assembly discussed the control in the region. It is seen that the developments that took place in the region have a significant impact in the destiny of Anatolia and in the success of the National Struggle.

Keywords

Düzce, National Struggle, National Forces, Defense of Law Societies, Mustafa Kemal Pasha

1. Giriş

Düzce, tarih boyunca çeşitli uygarlıklara beşiklik etmiş olan Anadolu'nun kuzeybatı bölgesinde yer almaktadır. Sırasıyla Hitit, Frig (Bithynium-Bithynion), Lidya, Pers, Makedonya Krallığı, Roma ve Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır.¹ Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah zamanında Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Anadolu Beylikleri döneminde Düzce önce Çobanoğulları sonra da Candaroğulları Beyliği'nin idaresinde kalmıştır. Osmanlı Beyliği'nin bölgede hâkimiyet tesis etmeye başlamasıyla Aşağı Sakarya boylarında Orhan Bey'e destek olan Konur Alp, Düzce ve çevresinin fethedilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Aşıkpaşazâde, "Tevârih-i Âli Osman" adlı eserinde Düzce ve çevresinin fethini şu şekilde anlatmıştır:²

"Konur Alp kılıcı Bolu'ya saldı, Veli Akyazı'da Düz Pazar'ı aldı, Uzunca Bel'de kâfirle buluştu, İki gün gecesiyle hoş duruştu, Oradan kâfiri döndirdi, kovdu, Konur Alp döndü, Düz Pazarı'na geldi."

Metinde geçen Düz Pazarı'nın şimdiki Düzce olduğu ve Konur Alp'in Osmanlı Beyliği adına bölgeyi fethettiği anlaşılmaktadır. Bölgenin fethi ile ilgili olarak Hoca Sadettin Efendi Tâcü't-Tevârih adlı eserinde: "Bu yıla (Osman Gazi'nin ölüm yılı) rastlayan başka bir olay ise Konur Alp'in Tanrı'nın rahmetine kavuşan Osman zamanında Bolu, Konrapa, Akyazı ve Mudurnu illerini İslâm Devleti'nin uğuruyla baştanbaşa açmış olmasıdır." bilgisini vermiştir.³ Orhan Bey, komutanlarına zapt ettikleri yerlerin idaresini vermiş, bu şekilde Konur Alp; Akyazı, Düzce, Üskübü ve dolaylarında, Akça Koca; Kandıra ve Akçaşehir dolaylarında Osmanlı Beyliği adına hâkimiyet tesis etmiştir.⁴ 1402'de Ankara Savaşı sonucunda Anadolu'da Türk birliğinin dağılmasıyla Düzce'de İsfendiyaroğulları etkinliğini artırmıştır. Ancak I. Mehmed ve ardından II. Murad döneminde (1421-1451) İsfendiyaroğullarının Düzce ve çevresindeki nüfuzu kırılmış ve bölge tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.⁵

Düzce, Osmanlı Devleti'nde Sancak Beyliği (1324-1692), Voyvodalık (1692-1811), Mutasarrıflık ve Mütesellimlik (1811-1864), Mülhak Mutasarrıflık (1864-1908), Müstakil Mutasarrıflık (1908-1923) dönemlerini yaşayan Bolu'ya bağlı bir idari birim olarak yönetilmiştir. Fransız mülki teşkilatından iktibas edilen 1864 Tarihli Vilayet Nizâmnamesi uyarınca düzenlenen mülki taksimatta Bolu Livası Kastamonu Vilayeti dâhilinde bir mutasarrıflık olarak yer alırken Düzce de Bolu Livası'na bağlı bir kaza

¹ İslâm Ansiklopedisi, Besim Darkot, 2. Cilt, İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1961, "Bolu" maddesi, s. 707 vd.

² Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, (Neşir: Ali Bey), İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1332, s. 13.

³ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, Yay.Haz.: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 27.

⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimâî Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 206.

⁵ İslâm Ansiklopedisi, "Bolu" maddesi.

durumunda olmuştur. Nahiye teşkilat ve idaresinde birtakım değişikliklere yol açan 1876 tarihli İdare-i Nevâhî Nizâmnâmesi ile de Düzce'de Akçaşehir nahiyesi kurulmuştur. Bu nahiyeye ilerleyen süreçte Yığılca da eklenmiştir. Düzce, Bolu'nun 1923'te valilik statüsüne geçmesiyle idari taksimattaki kaza durumunu devam ettirmiştir.

Düzce, Osmanlı Devleti'nde başlıca göçmen yerleştirme bölgelerinden birini teşkil etmiştir. Özellikle 1851-1855 tarihli Kırım Savaşı yıllarında Kırım Türkleri, 1855-1864 yılları arasında ise Kafkasya civarında yaşayan Çerkez ve Abazaların (Abhazlar) bir kısmı ilk aşamada Rumeli'ye yerleşmiş, ancak genel ve nihai yerleşim Düzce'nin de içinde bulunduğu Kuzeybatı Anadolu bölgesine olmuştur.⁶

Birinci Dünya Savaşı sırasında kömür nakliyatının düzenli ve güvenli bir şekilde yapılabilmesi hususunda Düzce ön plana çıkan bölgeler arasında yer almıştır. Bunun için Osmanlı Devleti birtakım tedbirler alma yoluna gitmiş ve bu çerçevede Karadeniz Ereğlisi'nden Akçaşehir'e kadar denizden, Akçaşehir-Düzce-Hendek üzerinden Adapazarı'na kadar karadan kömür nakledilecek bir menzil hattı teşkil edilmişti.⁷ Başkomutan Vekâleti'nce Ereğli-Akçaşehir hattı için gerekli deniz nakil araçlarının tedarik edilmesi, hattın Akçaşehir-Hendek arasında ise el koyma suretiyle 2.000 manda arabasının hizmete sokulması, emin bir şekilde çalışması için de bir Hat Komutanlığınca idare edilmesi emredilmişti.⁸ Bu nakil işlemi ile Ereğli'den yola çıkan kömür yüklü kayıklar 7 saatte Akçaşehir'e ulaşıyordu. Kayıkların yükleri yüzbaşı rütbesindeki bir kömür ambar memurunun nezaretinde depo ediliyor ve buradan yüklenen katarlar yine yüzbaşı rütbesindeki askerlerin nezaretinde Düzce-Hendek üzerinden Adapazarı'na naklediliyordu. Bir katar 50 arabadan oluşuyor ve bir seferde 25 ton kömür nakledebiliyordu. Söz konusu katarların Adapazarı'na gidip yükünü boşaltması ve geri Akçaşehir'e dönmesi 9 gün kadar sürüyordu. Ancak zamanla nakliyat sırasında hayvanların telef olması ve arabaların kırılması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.⁹ Buna Rus donanmasının sürekli saldırıları da eklenince ortaya çıkan zarar ve ziyan nedeniyle kara nakliyatından vazgeçilmek zorunda kalınmıştır. Rus donanmasının Akçaşehir kıyılarına saldırıları Düzce'nin Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'un ve Karadeniz kıyı şeridinin güvenliği açısından da dikkate alınmasını gerektirmiştir. Bu hususta Osmanlı idaresi sürekli teyakkuz hâlinde olmuştur.¹⁰

⁶ Adnan Sofuoğlu, *Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1994, s. 15-16.

⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. ŞFR., 54 /241.

⁸ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, 10. Cilt, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1985, s. 219.

⁹ BOA, DH.İ.U.M.,E., 26 / 57.

¹⁰ BOA, DH. EUM., 16 / 1.; BOA, DH.EUM., 21 / 12, 23.

2. Mondros Mütarekesi Sonrası Dönemde Düzce'de Genel Durum

Düzce, Millî Mücadele döneminde Bolu livasına bağlı bir kaza olup, Akçaşehir ve Yiğilca da Düzce kazasına bağlı birer nahiye durumunda idi. Bolu livası bu yıllarda Merkez kaza ile Düzce, Gerede, Mudurnu, Göynük kazalarından; Akçaşehir, Çarşamba, Kıbrısık, Mengen, Yiğilca nahiyeleri ile 808 köyden oluşuyordu.¹¹

Düzce kazasının stratejik önemine binaen mülki durumu bahse konu süreçte idareciler tarafından dikkate alınmıştı. 1920'de Düzce ve çevresinde meydana gelen ayaklanma sırasında Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey Adapazarı kazasının da dâhil edilmesiyle Düzce'de bir liva teşkiline dair kanun teklifinde bulunmuştu. Bu teklif için ilk gerekçe Düzce kazasının Bolu Livası ile bir irtibat kopukluğu içinde olduğu yönünde idi. İkinci gerekçe ise Düzce'nin coğrafi açıdan Bolu'ya göre daha düz bir araziye sahip ve daha az dağlık-ormanlık olmasıydı. Bolu Livası kazalarında genellikle ormancılıkla iştilal edilirken Düzce arazisinde ahali tütüncülükle meşgul oluyordu. Düzce kazasındaki etnik yapının çeşitlilik arz ettiğine, Adapazarı ile Düzce'nin demografik yapı açısından benzerlik gösterdiğine dikkat çeken Tunalı Hilmi Bey'e göre birbirinden ayrı unsurları içerisinde barındıran Bolu Livası'nı bir mutasarrıfın aynı programla yönetmesini mümkün görünmüyordu. Nitekim bölgede meydana gelen ayaklanmalarda bu durum etkin bir rol oynamıştı. Netice itibariyle Dâhiliyye Encümeni'ne intikal eden teklif reddedilmişti. Bolu Mebusu Dr. Fuat Bey de bu dönemde Akçaşehir ve Alpagut nahiyelerinin kaza haline getirilmesi yönünde bir kanun teklifinde bulunmuştu. Buna göre Akçaşehir kazasının Adapazarı livasının Karasu nahiyesine bağlı bir kısım köyleri, Alpagut kazasının ise Kıbrısık ve Çarşamba nahiyelerini içine alması düşünülmüştü. Dâhiliyye ve Muvazene-i Maliyye Encümenleri'nde incelenen teklif Mecliste görüşülmüş ve "teklifin te'hîri" doğrultusunda karar alınmıştı.¹² Bununla birlikte Dâhiliyye Vekâleti'nin 30 Aralık 1920 tarihli kararıyla Adapazarı'nın Yunan işgali altında bulunduğu süre içinde Karasu nahiyesi Düzce'ye bağlanmıştı.¹³

Düzce kazasının söz konusu dönemde demografik yapısı incelendiğinde Çerkez ve Abazaların önemli yerleşim bölgelerinden biri olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti tarafından bir göçmen yerleştirme bölgesi olarak görülen Bolu livasında özellikle 1870 yılından itibaren Kafkasya ve Rumeli'den yapılan göçlerle birlikte söz konusu unsurların sayısı hızla artış göstermişti.¹⁴

1916 tarihli Bolu Livası Salnamesi'ne göre Bolu 399.579 nüfustan oluşmakta olup, bunun 60.200'ü Düzce kazasında toplanmakta idi. Bu nüfusun 24.723'ü Türk, 9.813'ü Çerkez, 6.914'ü Abaza, 4.891'i Rumeli göçmeni, 1.242'si Tatar, 747'si Kürt, 3.225'i Laz ve Gürcü,

¹¹ *Bolu Livası Salnamesi 1921-1922 (BLS)*, Bolu: Bolu Hükümet Matbaası, 1925, s. 180.

¹² Erol Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*, Ankara: 2013, s. 19-20.

¹³ *Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, İstiklâl Harbi Koleksiyonu (ATASE Arş, İSH)*, K.719, G.145, B.145-1.

¹⁴ Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan*, s. 30.

6.405'i Ordulu, 90'ı Boşnak, 705'i Kiptî Müslüman olmak üzere 58.795'i Müslüman; 822'si Rum, 583'ü Ermeni olmak üzere 1.405'i Hristiyan idi. Tarihçi M. Zekâî Konrapa'nın da belirttiği gibi Düzce kazası insan unsuru bakımından "Nuh'un Gemisi"ni andırıyor ve yalnızca Düzce'ye yerleşmiş Çerkez ve Abazaların sayısı 15.000'i geçiyordu.¹⁵ 1922-1923 Bolu Livası Salnamesi'ne göre Bolu'nun nüfusu çoğunluğu Türk olmak üzere 199.144 idi. Düzce kazasında ise nüfus 52.630 olup, bu nüfus içinde Türklerle birlikte Abaza, Çerkez, Gürcü ve Boşnak unsurlar da vardı.¹⁶ Düzce'de bulunan Çerkez, Abaza ve Gürcülerin çoğunun kendi dillerini muhafaza ettikleri görülmekteydi. Bu unsurların esas itibarıyla Türklere, Osmanlı Hükûmeti'ne, Osmanlılığa çeşitli nedenlerle yabancı kaldıkları anlaşılmaktadır. Bahse konu unsurlar bölgeye göç ettikleri dönemde bölgenin esas unsuru olan Türklerin arasında iskân ettirilmemiş, hatta ayrıca köyler kurmalarına izin verilmiş ve ciddi anlamda bir eğitim görmemişlerdi. Bu gibi nedenlerle söz konusu unsurlar Türkçe konuşmaya ve yazmaya alışmamışlar ve böylece sosyal durumlarında da fazla bir değişme söz konusu olmamıştı. Düzce kazasında Türkçe, Ermenice, Rumca, Gürcüce, Boşnakça ve Kiptî dili gibi dillerin yanı sıra Çerkezler, Abazalar, Lazlar, Tatarlar, Ordulular ve Kürtler arasında çeşitli lehçe, ağız ve şive özelliklerine de rastlanıyordu. Çerkezlere nazaran bölgedeki çoğu Gürcü'nün sosyal yapılarında büyük değişimler geçirmiş olduğu, zamanla Türkleştikleri ve Türkçeyi oldukça güzel konuştukları anlaşılmaktadır.¹⁷ Kafkas muhaciri unsurlar özellikle Düzce ve çevresinde özgün bir kültürel yapı oluşturmuştu. Dağ köylerinde önemli bir geçim kaynağı olan ormancılık buralarda kapalı bir yaşam tarzına yol açmış ve bu da geleneksel yapının çözülüşünü uzun süre engellemişti. Muhacirler, Bolu ve çevresine kendi kültürel özelliklerini taşımıştı. Örneğin Hemşinköy, Görele, Vakfıkebîr, Ordulu Dağı, Hemşinli Yeri gibi yer adları Doğu Karadeniz kültürünün Akçaşehir nahiyesindeki başlıca izlerini teşkil ediyordu. Bölgede temel iktisadi etkinlik olan tahıl üretiminin yerini muhacirlerin gelmesiyle önce mısır, daha sonra fındık üretimine bırakması ise bölgedeki kültürel etkileşimin iktisadi boyutunu göstermektedir.¹⁸

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda iyice belirginleşen yorgunluk emareleri çerçevesinde şekillenen toplumsal ve ekonomik yaşamın olumsuz etkileri Düzce'de de görülmüştü. Yenilgilerle sona eren savaşlar, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde baş gösteren işgal tehdidi ve ayaklanmalar bölgedeki kültürel gelişmeyi sekteye uğratmıştı. 1916 yılına ait Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Düzce kazasında 2'si merkezde, 1'i Akçaşehir'de olmak üzere 6 dershaneli 3, 4 dershaneli 1, 3'er dershaneli 16 İbtidâî Mektebi mevcuttu. Bunların 13'ü merkezde, 5'i Akçaşehir'de, 2'si Yiğilca'da idi. Ayrıca Ermeni cemaati tarafından idare olunmak üzere İcadiye Mahallesi'nde 5 dershaneli 47 talebeli diğeri ise Cami-i Kebîr Mahallesi'nde 3 dershaneli, 85 talebeli 2 tane özel İbtidâî Mektebi ve Rum cemaatine ait 5 dershaneli 25 talebeli 1 İbtidâî Mektebi vardı. Bunlardan

¹⁵ *Müstakil Bolu Sancağı Salname-i Resmisi 1916 (MBSSR)*, Bolu: Bolu Hükümet Matbaası, 1918, s. 104, 261.

¹⁶ *BLS*, s. 319.

¹⁷ *MBSSR*, s. 105, 263.

¹⁸ Yurt Ansiklopedisi. 3. Cilt, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, "Bolu" maddesi, s. 1507-1508.

başka 6 tane de Medrese bulunuyordu.¹⁹ 1922 yılı Şubat ayı sonlarında Meclis-i Umûmî-i Livaca biri Düzce’de zükûr diğeri Bolu’da inâs olmak üzere iki idâdî teşkili için tahsisat ayrılmış ve hatta bu karar nedeniyle Maarif Vekâleti tarafından ilgililere teşekkür yazısı gönderilmişti.²⁰ Mutasarrıf Fahreddin Bey’in önderliğinde “İnâs İdâdîsi”,²¹ Maarif Müdürü Ahmet Talât (Onay) Bey’in çalışmalarıyla da vilayet bütçesinden ayrılan tahsisatla 1922 yılı Eylül ayı itibariyle “Düzce Zükûr İdâdîsi” açılmıştı.²² Bölgedeki ayaklanmalar sırasında asiler eğitim faaliyetlerine de müdahale etmişti. Bu menfi girişimlere rağmen bölgedeki eğitim kurumları düzenledikleri etkinliklerle Millî Mücadele’yi desteklemiş ve bölgede millî bilinci uyanık tutma amacıyla olmuştu. Örneğin Düzce Nâmık Kemal Mektebi’nde 1921 Aralık ayı itibariyle Kaymakam Hurşid Bey’in gayretleriyle gerçekleştirilen müsamerede Çilimi ve Düzce mektepleri talebeleri tarafından “İzmit Yolunda Yunan Vahşeti Piyesi” temsil edilmiş ve bu temsil ahali üzerinde büyük bir etki bırakmıştı. Müsamereden elde edilen 180 lira hâsılat ise şehit çocukları ile muhacirlerin ihtiyaçlarını gidermek üzere harcanmıştı.²³ 1923 yılı Mayıs ayı sonlarında Akçaşehir’de Bahçeli Kiraathanesi’nde mektep öğrencileri tarafından şehit çocukları yararına bir müsamere düzenlenmiş ve bu müsamerede Yunan mezâlîmi ile İzmir’in işgali canlandırılmıştı. Bu sırada temin olunan hâsılatla 41 şehit çocuğunun elbise ihtiyacı giderilmişti.²⁴

19. yüzyıl sonlarından itibaren frengi hastalığı tüm Anadolu’da olduğu gibi Düzce ve çevresinde de salgın hâlini almış ve yöre insanına büyük zararlar vermişti. Bolu livasının Kastamonu vilayetine bağlı olduğu bu yıllarda frengi ve veba gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla Akçaşehir, Ereğli, Bartın ve Amasra’da birer karantina memuru görevlendirilmişti.²⁵ Millî Mücadele yıllarında da etkileri devam eden frenginin yanı sıra Efteni Boğazı’ndan Melen Deresi’ne kadar uzanan alanda görülen sıtma hastalığı seferberlik süresince nehir kıyısı, gölet ve bataklık haline gelmiş bölgelerden yapılan askerî sevkiyat ve muhacir kafileleri nedeniyle bölgede hızla yayılmıştı. Hastalık özellikle Düzce-Efteni bölgesinde ciddi zararlara yol açmıştı.²⁶

Ormanlar Düzce’nin en önemli zenginlik kaynaklarından birini oluşturuyordu.²⁷ Birinci Dünya Savaşı yılları itibariyle Osmanlı Devleti’nin toprakları içinde ormanların en yoğun olarak bulunduğu bölge Düzce kazasının da dâhil olduğu Bolu livası idi. Yıllardan beri Düzce’de kesilen ağaçlar kereste yapılarak Akçaşehir ve Melenâğzı İskeleleri vasıtasıyla

¹⁹ BLS, s. 397.

²⁰ Dertli, 28 Şubat 1922, s. 2.

²¹ BLS, s. 397.

²² Dertli, 12 Eylül 1922, s. 3.

²³ Dertli, 10 Ocak 1922, s. 1.

²⁴ Dertli, 25 Mayıs 1923, s. 1.

²⁵ Evcin, *Birinci Dünya Savaşı’ndan*, s. 47.

²⁶ “Düzce’de İktisadiyyât”, *Ticaret Vekâleti Mecmuası*, 19 (1936), s. 13.

²⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 1461, 1464.

İstanbul'a götürülüyordu.²⁸ Bolu livasında ziraatın en yoğun olarak yapıldığı yer Düzce idi. Burada 600.000 dönüm arazi ekilip dikilmekteydi. Ancak bu topraklar modern tarım imkânlarından yararlanılamaması nedeniyle yöre halkını bile güçlükle geçindiriyordu. Düzce'de kaliteli tütün yetiştirilmekteydi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında senelik olarak elde edilen tütün miktarı 1 milyon kıyye civarında iken bu miktar Millî Mücadele yıllarında 3 milyon kıyyeye çıkmıştı.²⁹ Düzce'nin 100 civarındaki ova köyü tütün ziraatıyla uğraşmaktaydı.³⁰ Düzce'de 1914'te 12.853 dönüm araziye ekilen tütünden 1.281.128 kg ürün ve her dönümden ortalama 99 lira hasılat alınırken, 1925'te 24.197 dönüm araziden 3.498.532 kg ürün ve her dönümden ortalama olarak 144 lira hasılat elde edilmişti. Bu artışta savaş yıllarının geride bırakılmış olması ve savaş sonrasında mübadele ve dâhilî muhaceret nedeniyle hızlı nüfus artışı etkili olmuştu. Bolu ve çevresinde büyük ve küçükbaş hayvancılık hemen her bölgede yapılmakla birlikte bu faaliyetler daha çok Düzce'de yoğunlaşmıştı. Ticaret ve sanayi ile iştilgal eden girişimcilerin Millî Mücadele dönemine kadar ağırlıklı olarak Ermeni ve Rumlardan oluşması Düzce gibi iktisadi faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerde halkı bu unsurlar karşısında zor durumda bırakmıştı. Ancak Kuvâ-yı Milliye'nin bölgede hakim olmasıyla birlikte millî sermaye ve yerli girişimciler bölgede faal olmaya başlamıştı.³¹ 1922'de Akçaşehir'de 15.000 lira sermaye ile kurulan "*Millî İktisat Şirketi*" tüccarın gerek İstanbul gerekse diğer iskeleler üzerinden nakliyat ve gümrük gibi her türlü ticari faaliyetini yürütüyordu.³² 1923'te merkezi Düzce'de olmak üzere kurulan "*Düzce İtimat Türk Anonim Şirketi*" de önemli ticari faaliyetlerde bulunuyordu.³³ 1921-1922 yıllarında yapılan ithalât ve ihracatı gösteren Bolu Livası Salnamesi'nin verilerine göre³⁴ Düzce kazası 24.726 kıyye buğday, 116.130 kıyye arpa, 4.680 kıyye kaplıca, 1.131 kıyye yün, 168 adet koyun, 530 kuzu, 200 kuzu derisi, 9.984 kıyye kuru üzüm, 33.500 kıyye pirinç, 17.000 kıyye patates ithalâtına karşılık; 1.682.920 adet yumurta, 310 manda derisi, 690,376-858 kıyye tütün ve 200-300 m³ kereste ihracatı yapmıştı.³⁵ Düzce'de unu çevre kazalara ve özellikle Zonguldak'a sevk edilen bir un fabrikası, 40 değirmen ve 11 tane de hızar bulunmakta idi. Burada ayrıca yünlü kumaş ve keten bezi imal ediliyordu.³⁶ Akçakoca'da 3 fındık kırma ve ayıklama fabrikası vardı.³⁷ Küçük bir liman kenti özelliği gösteren Akçaşehir kıyılarının 18. ve 19. yüzyıllarda İç Anadolu'nun ve özellikle çevredeki yerleşim birimlerinin İstanbul'a açılan kapısı durumunda olduğu, muhtelif malların bu iskele vasıtasıyla sevkîyatının yapıldığı ve buna ek olarak buranın önemli

²⁸ Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan*, s. 68.

²⁹ MBSSR, s. 266.; BLS, s. 519.

³⁰ Türkoğlu, 25 Mart 1923, s.1.

³¹ "Düzce'de İktisadiyyât", s. 26, 42, 44.

³² Türkoğlu, 12 Mart 1922, s. 2.

³³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.1 / 6.48.18.

³⁴ BLS, s. 481, 521, 554, 637 ve 672.

³⁵ Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan*, s. 77.

³⁶ BLS, s. 480, 520 ve 671.

³⁷ Tarık Ziya İşıtman, *Bolu Coğrafyası*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1938, s. 84.

gemi yapım merkezi olduğu anlaşılmaktaysa da³⁸ Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında bu konuda Ereğli ön plana çıkmıştı. Akçaşehir halkının uzun yıllar boyunca başlıca geçim kaynağını gemicilik ve balıkçılık sektörleri oluşturmuştu.³⁹

3. İşgallere Karşı Tepkiler ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin Kuruluşu

Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan işgaller karşısında tüm Anadolu'da olduğu gibi Düzce'de de birtakım tepkiler ortaya çıkmıştı. Nitekim İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgali ahali üzerinde büyük bir üzüntü yaratmış ve Düzce'de söz konusu tarih itibarıyla bir Redd-i İlhak Heyet'i teşkil edilmişti. 19 Mayıs 1919'da Düzce Redd-i İlhak Heyet-i Milliye Şubesi Reisi Nuri Selim imzasıyla Sadaret Makamına gönderilen bir telgrafta söz konusu işgal hareketleri protesto ediliyor ve bunların önlenmesi için Düvel-i Muazzama nezdinde girişimde bulunulması isteniyordu. Aşağıda yer verilen telgraf Düzce halkındaki birlik ve beraberlik ruhu ile her türlü işgale karşı örgütlenme arzusunu göstermesi açısından oldukça önemlidir:⁴⁰

“Sadaret-i Uzmâ'ya

İzmir hakkındaki son karar her yerde olduğu gibi 60.000 nüfuslu Düzce kazasında azîm teessürâtı mucîb oldu. Ulvî Wilson prensiplerine rağmen 1,5 milyon nüfus-ı İslâmiyye'nin mukadderâtını iki yüz küsür bin nüfus-ı gayr-i müslîmenin hâkimiyetine tevdi' etmek bütün Anadolu'nun herc û merc olmasını ve binnetîce birçok Müslim kanlarının heder edilmesini intac edeceğinden şübhe edilmemeli. Çünkü yarın ölmeye mahkûm edilen bir millet bugünden terk-i can etmeye kendisinde mecburiyet göreceğinden ve hâlbuki düvel-i galibe-i muazzamaca mültezim olan sulh-ı âlem arzusuna gayr-i muvafık görünen karar-ı vakii Düzce kazası nâmına protesto ederek bununla beraber teessürât-ı umûmiyyenin izâlesi için mümessili buldukları Düvel-i Muazzama nezdinde teşebbüsât-ı lâzımede bulunmaları ile mukteza-yı insaniyete bu vechle de hizmet buyurmaları istirhamıyla takdîm-i ihtirâm olunur.”

Söz konusu telraftan da anlaşılacağı üzere Düzce Redd-i İlhak Cemiyeti işgallere karşı büyük bir kararlılıkla direniş gösterme taraftarıdır ve ahali bu konuda teşvik edilmektedir. Bu minvaldeki telgraflar ilerleyen süreç içinde de devam etmişti. Bölge halkının vatanın bağımsızlığı konusunda hayatlarını feda etmeye hazır olduğunun vurgulanması da söz konusu protesto telgraflarında dikkat çeken ibareler arasındaydı. Düzce Redd-i İlhak Cemiyeti'nin, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da Millî Mücadele hareketini örgütlemesiyle birlikte Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

³⁸ Zeynel Özlü, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti Akçakoca*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008, s. 247-248.

³⁹ Mithat Özkök, *Akçakoca Karadeniz Kıyısında Şirin Bir Plaj ve Sayfiye Kasabası*, İstanbul: Akçakoca Turizm Derneği Yayınları, 1955, s. 21.

⁴⁰ Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007, s. 307.

1919 yılı sonlarında Bolu livasının bütününde olduğu gibi Düzce'de de Müdafaa-i Hukuk teşkilatı tamamlanmış durumda idi. Ancak Düzce teşkilatının diğer kaza teşkilatlarına göre daha zayıf olduğu, teşkilatın varlığına rağmen bölgede Nigehban Askerî Cemiyeti'ne mensup şahısların dolaştığı bilinmektedir.⁴¹ Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya gönderilen 1920 tarihli bir şifrede Düzce'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkil edildiği, millî teşkilatın bu cemiyet vasıtasıyla genişletileceği ve cemiyetin özel nizamnamesi doğrultusunda hareket edileceği bildirilmekteydi.⁴² Mondros Mütarekesi'ne istinaden yurdun yer yer düşman işgaline uğraması ve Bolu-Düzce bölgesinde de millî direnişe karşı ayaklanma emarelerinin baş göstermesi üzerine cemiyeti teşkil eden ismin söz konusu dönemde Düzce Belediye Reisiği görevinde bulunan Nuri (Aksu) Bey olduğu anlaşılmaktadır.⁴³ Millî Mücadele döneminde Doğu Karadeniz'de olduğu kadar Batı Karadeniz'de de Pontus Rum tehlikesi baş göstermişti. "İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri" adlı eserin yazarı Nurettin Peker bölgenin kıyı kesimlerindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin iç bölgelerdeki şubelere göre daha zor şartlar altında varlıklarını sürdürdüklerini ve bu cemiyetlerin diğerlerine göre daha faydalı olduklarını ifade etmektedir. Zira bunlar düşman gemilerinin daimî gözetimi altında çalışmışlar ve yolcu vapurları veya düşman gemilerinden söz konusu kıyılara çıkan tehlikeli şahıslarla uğraşmak zorunda kalmışlardı.⁴⁴ Batı Karadeniz kıyısındaki Akçaşehir Limanı'nı denetimi altında bulunduran Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de bu şartlar içinde olduğunu belirtmek hiç de yanlış olmayacaktır. Rize Mebusu Necati Bey, Binbaşı Nâzım Bey tarafından bölgede Müdafaa-i Hukuk çalışmaları yapmak üzere Düzce'ye gönderilmişti. Mutasarrıf Halil Bey, Necati Bey'in Abazalara davranışı konusunda oldukça sert eleştirilerde bulunmakla birlikte Düzce'de Müdafaa-i Hukuk doğrultusunda bir ara oldukça yoğun mesai sarf ettiğini belirtmişti.⁴⁵ Mustafa Kemal Paşa, Meclis-i Mebûsân'ın İngilizler tarafından basılmasıyla İstanbul'dan Bolu yolu ile kaçan Celaleddin Bey'in riyasetindeki heyetin güvenliğinin temini ve "uzun yollarda marûz-ı ızdırâb olmamaları için" 30 Mart 1920'de Hendek ve Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne de birer telgraf çekmişti.⁴⁶

Düzce'ye giren asilere karşı ilk direniş Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mensupları tarafından başlatılmıştı. Asilere ilk ateş açan kişi de Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Hüseyin Remzi Bey'in oğlu Zahit Erişen olmuştu. Parmaksız Nazif ile yanındaki asilerin Bolu bölgesindeki ilk ayaklanma hareketi sırasında 8 Ağustos 1920'de

⁴¹ Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), K.313, G.22, B.22.

⁴² ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.942, G.205, B.205-1.

⁴³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)*, 2. Cilt, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları 1996, s. 195.

⁴⁴ Nurettin Peker, *İstiklâl Harbi'nin Vesika ve Resimleri: İnebolu ve Kastamonu Havalisi (1918-1923)*. İstanbul: Gün Basımevi, 1955, s. 95.

⁴⁵ Günay Çağlar, *Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen), (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1990, s. 55.

⁴⁶ Yücel Özkaya, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçış Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5/13, 1988, s. 140.

Düzce'ye girmesiyle özellikle TBMM'ye katılmak üzere Ankara'ya giden mebusların aileleri ile Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde bulunanlar büyük zarar görmüştü.⁴⁷ Söz konusu dönemde Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisliği görevini üstlenen Bolu Sultanîsi Edebiyat Muallimi Şeref Bey 26 Ağustos 1920'de Bolu Dağı'ndan Düzce'ye doğru inen Bakacak-Darıyeri mevkiinde Abaza Hoca Şerif ve Abaza Mehmet adlı şakilerin saldırısına uğramıştı. Şeref Bey beraberindeki Mal Müdürü Reşat Bey ve Bolu Sultanî Mektebi Müdürü ile asilerin eline düşmüş ve katledilmişti.⁴⁸ Bolu bölgesindeki ikinci ayaklanma hareketi sırasında Nuhviran'da asilerle meydana gelen kanlı çatışmalar ve bu sırada Sakarya'nın sınırlarına dayanan Yunan tehlikesine karşı Düzce ahali arasında büyük bir heyecan uyanmıştı. Bu gelişmeler üzerine bölgeyi kontrol etmek üzere 1920 Temmuz'u sonlarında Düzce'ye gelen Mutasarrıf Halil (Türkmen) Bey'i Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti azaları karşılamıştı. Bu vesileyle, Abazalarla yapılan çarpışmalar neticesinde şehit düşmüş olan Kuvâ-yı Milliye kumandanı Ahmet Bey'in cenazesinde bütün Düzce ahalisinin ve cephelerden gelen askerlerin katılımıyla bir gösteri yürüyüşü yapılacağı, nutuklar irat edileceği söylenmişti. Bahse konu yürüyüşe Halil Bey'in de katılımı istenmişti. Ancak Halil Bey, asilerle 24 Temmuz 1920 tarihi itibarıyla Adapazarı Fuat (Carım) Bey aracılığıyla henüz anlaşma yapılmış olması ve bunların bir daha ayaklanmaya yeltenmeyecekleri doğrultusunda söz vermiş olmaları nedeniyle söz konusu nümayişin doğru olmayacağını beyan ederek bu talebi geri çevirmişti. Bunun üzerine cemiyetin çağrısıyla toplanan ahali yine Halil Bey'in tavsiye ve telkinleriyle cenaze merasiminde bir Fâtiha kıraat edilerek sakin bir şekilde dağılmıştı. Bölgede ikinci ayaklanma hareketinin başladığı sırada Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Kürdzâde Mehmet Bey hastalığı nedeniyle Otluoğlu köyündeki çiftliğinde bulunuyordu.⁴⁹ Asilerin ele geçiremediği Mehmet Bey'in hayatı bu şekilde kurtulmuştu. Cemiyetin Reisi Kürdzâde Mehmet Bey'in çalışmaları neticesinde Akçaşehir'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti teşkilatlanmasına gidilmişti.⁵⁰

Erkân-ı Harbiyye Riyaseti'nden 16 Eylül 1921'de Batı Cephesi Kumandanlığı'na çekilen bir şifrede Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin millî bir alay teşkil etmek üzere olduğu beyan edilmişti.⁵¹ Bütün bu çalışmalar, cemiyetin Millî Mücadele'nin ilerleyen safhalarında bir alay teşkil edebilecek güce ulaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Cemiyet, Batı Cephesi'ne silah ve mühimmat sevkiyatında da önemli görevleri başarıyla yerine getirmişti. Cumhurreis Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla 18 Mayıs 1926'da Düzce Müdafaa-i Hukuk Azasından Çakmanzâde Ahmet Efendi'ye "Mücadele-i Milliyye'de bi'l-

⁴⁷ Rüknu Özkök, *Millî Mücadele Başlarken Düzce-Bolu İsyanları*, Ankara: Milliyet Yayınları, 1971, s. 248, 272.

⁴⁸ Enver Konukçu, "Bolu Bölgesine Ait Millî Mücadele Kronolojisi", *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, 1/1 (1978), s. 33.

⁴⁹ Cemil Şenalp, *Miralay Nâzım Bey ve IV. Müretteb Fırka'nın Faaliyetleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, 1992, s. 91 vd.

⁵⁰ *Dertli*, 3 Ekim 1922, s. 1.

⁵¹ *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.1222, G.69, B.69-1.

fiil ateş altında fedakârâne hizmet-i sevk etmesinden dolayı” verilen Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası söz konusu cemiyetin faaliyetleri ve bu faaliyetlerin takdir edilmiş derecesi hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu gelişmeler cemiyetin Millî Mücadele döneminde faal bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Akçşehir’de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluşuna dair edinebildiğimiz en erken tarihli bilgi cemiyetin reisi Ömer Lütfi Bey’in 3 Mart 1920 tarihi itibarıyla Ali Rıza Paşa Hükûmeti’nin İtilaf devletlerinin baskısıyla istifa etmek mecburiyetinde bırakılması konusundaki protestolarını ve yeni kurulacak Hükûmet’in millî menfaatler doğrultusunda kurulması konusunda telkin ve tavsiyesini içeren telgrafi münasebetiyle olmuştur.⁵² Buna göre söz konusu cemiyetin 1920 yılı başlarında varlığından söz etmek mümkündür. 1920 yılı sonlarında istihbarat amaçlı teşkil edildiği anlaşılan Akçşehir Şubesi’nin memurlarından Hacı Şükrü Efendi aynı zamanda Akçşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti azası idi.⁵³ Bu durum bölgedeki istihbarat teşkilatı ile cemiyetin iş birliğine işaret etmektedir. Millî Mücadele boyunca takalar ve diğer gemilerle Bolu kıyılarına gelen Kuvâ-yı Milliyeciler ve askerî mühimmat, cemiyetin yaptığı çalışmalar sonucunda alınan güvenlik tedbirleri çerçevesinde teşkil edilen kayıkçı ve mavnacı gruplarıyla sahilten iç kesimlere ve Batı Cephesi’ne taşınmıştı.⁵⁴

4. Millî Mücadeleyi Destek Amaçlı Kurulan Diğer Cemiyetler

Birinci Dünya Savaşı ile Millî Mücadele döneminde önemli faaliyetlere imza atan Bolu Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin bir şubesi de Düzce’de açılmıştı. Düzce memurlarının, eşrafının ve ahalisinin katıldığı bu açılış sırasında Mustafa Kemal Paşa’nın bir fotoğrafı açık artırmaya konularak satışa çıkarılmıştı. Bu vesile ile 340 lira 61 kuruş ve ardından Nâfia Başkâtibi Lütfi Bey aracılığıyla 825 kuruş toplanmıştı.⁵⁵ Düzce ahalisi bu yardımlarını çeşitli vesilelerle sürdürmüştü. İzmir’in Türk ordusu tarafından ele geçirilmesi münasebetiyle 10 Eylül 1922’de Düzceli vatanseverler tarafından Hilâl-i Ahmer’e 500 lira bağış yapılmış ve bu bağış Merkez-i Umûmiyye gönderilmek üzere postaya teslim edilmişti.⁵⁶ Düzce’de Ahz-ı Asker Şubesi Hâlit Bey’in eşi Ahter Hanım’ın riyasetinde faaliyet gösteren Düzce Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesi’nin gayretleriyle iki gün içinde 27.055 kuruş nakit para ile 21 mintan, 2 gömlek, 24 dizlik, 5 uçkur, 25 çorap, 20 mendil, 3 havlu ve 2 yemeni bağış toplanmıştı.⁵⁷ Düzce hanımlarından temin edilen bu tür yardımların bir kısmı Millî Mücadele yolunda savaşan hanımlara gönderilmişti. Ahter Hanım aracılığıyla İzmit Seyyar Müfreze Kumandanı Mücahide Fatma Seher

⁵² Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, Ankara: Başnur Matbaası, 1970, s. 329.

⁵³ Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadele’de Zonguldak ve Havâlisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 264.

⁵⁴ *Akçakoca*, İstanbul: Akçakoca Kaymakamlığı Yayınları, 2009, s. 12.

⁵⁵ *Dertli*, 7 Mart 1921, s.2.

⁵⁶ *Dertli*, 12 Eylül 1922, s.2.

⁵⁷ *Dertli*, 24 Ocak 1921, s.2.

Hanım'a 6.000 kuruş ve 4 kat çamaşır gönderilmişti.⁵⁸ İstiklâl mücadelesinde şehit düşmüş vatanperverlerin ruhuna ithaf edilmek üzere İnâs Mektebi'nde 1922 yılı Kasım ayında yine Ahter Hanım'ın öncülüğünde bir mevlit okutulmuş ve ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'nın resmi ile bir mendil müzayede konularak 7.000 kuruş, devam eden yardımlar neticesinde ise 20.300 kuruş toplanmıştı. Bu meblağ Ankara'daki Merkez Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne havale edilmişti.⁵⁹ Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Kürdzâde Mehmet Bey'in çalışmaları neticesinde Akçaşehir'de de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti teşkilatlanmasına gidilmiş ve nahiyenin bütün köylerinde kısa süre içinde birer şube açılmıştı. Bölgedeki teşkilat Nahiye Müdürü Hayri, Mevki Kumandanı Zihni ve Komiser Muavini Ali Beylerin çalışmaları, halkın ilgisi ve desteğiyle önemli faaliyetlerde bulunmuştu.⁶⁰

Bolu'daki gençlerin fikirsel, sanatsal ve bedensel gelişimlerine destek olmak üzere Mithat Âkif Bey'in öncülüğünde teşkil edilen Gençler Birliği Riyaseti'nin Düzce'de de bir bürosu açılmıştı. Düzce Gençler Birliği Bürosu Reisi Şerafeddin Bey tarafından, Bolu'nun önde gelen sanayicilerinden Duhanizâde Fettâh Bey'e azalığı nedeniyle yazılan teşekkür yazısında: "Emîiniz ki Türk ve Müslüman olmaktan ebediyen payidâr olacak yurt ölmeyecek, yaşayacak; gençler ruhu sönmeyecek, parlayacaktır. Gayemize doğru yüce ve çelik azmimizle seriü'l-hareke ilerleyeceğimizden tevfik-i Hak ile emîn olabiliyoruz..." denilmişti. Ardından millî sanayiye himaye etmeyi kendine görev bilen Duhanizâde Fettâh Bey'den birlik adına yardım beklendiği dile getirilmişti.⁶¹

1922 yılı Şubatı'nda Düzce Kaymakamı Hurşid Bey ile Mevki Kumandanı Yüzbaşı Zihni Bey'in yardımlarıyla Akçaşehir'de Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin bir şubesi açılmıştı. Açılıştaki hazır bulunan halk şubeye 3.055 kuruş bağışta bulunmuştu. Bu paranın yarısı askerlere diğer yarısı da Düzceli 20 kadar çocuğun ihtiyaçlarını gidermek üzere ayrılmıştı. Ayrıca eşraftan Hacı Şâkir Bey 50 kg patates ve Ereğlili Hacı Ali Efendi 5 kg çay ve 1 kg sabun bağışında bulunmuştu.⁶² Akçaşehir'de kurulmuş olan Millî İktisat Şirketi kurulduğu günden itibaren komisyonculuk işlerinden elde ettiği hâsılatın yarısını şubeye bağışlamıştı.⁶³ 22 Nisan 1922'de Mutasarrıf Fahreddin Bey'in desteğiyle Düzce'de düzenlenen at koşusunun 1.700 liraya ulaşan hâsılatı şubeye aktarılmıştı.⁶⁴

⁵⁸ *Dertli*, 18 Nisan 1922, s.2.

⁵⁹ *Dertli*, 16 Ocak 1922, s. 1.

⁶⁰ *Dertli*, 3 Ekim 1922, s. 1.

⁶¹ *Dertli*, 30 Ağustos 1921, s. 2.

⁶² *Dertli*, 14 Şubat 1922, s. 2.

⁶³ *Türkoğlu*, 11 Haziran 1922, s. 1.

⁶⁴ *Türkoğlu*, 23 Nisan 1922, s. 2.

5. Mitingler

İzmir'in Yunanlılar tarafından 15 Mayıs 1919'da işgalinin ahalide bıraktığı acı izleri taze tutmak ve İzmir vilayeti hakkındaki Türk millî azmini bütün dünyaya duyurabilmek amacıyla Anadolu'nun dört bir köşesinde olduğu gibi Düzce'de de mitingler düzenlenmişti. Bu münasebetle işgali kınamak üzere Düzce Redd-i İlhâk Cemiyeti ile ahali adına Akçaşehir ve Aziziye (Düzce) Belediye reisleri tarafından da Sadaret makamına protesto telgrafları çekilmişti.⁶⁵

Düzce'de 12 Şubat 1920'de ise, Fransız kuvvetleri ile Ermenilerin Maraş civarında yaptıkları mezâlîmi protesto eden bir miting yapılmıştı. Mitingde, Maraşlılara planlı bir şekilde yapılan zulmün ve işkencenin milletin sabrını taşırdığı, kendilerini medeni addeden devletlerin vahşi kavimlerin bile yapamayacağı bu tür bir mezâlîme cevaz vermelerinin insanlık tarihine kara bir leke olarak geçtiği belirtilmişti. Miting münasebetiyle, Maraş'ı işgal eden Fransızlar, Ermeniler ve Türk milletin uğradığı mezâlîmi göz ardı eden İstanbul Hükûmeti kınanmış, söz konusu işgal ve mezâlîme karşı halkın bir bütün olarak Maraşlıların yanında olduğu ifade edilmişti.⁶⁶

6. Merkezi İdare ile İtilaf devletlerinin Millî Mücadeleye Zarar Verici Faaliyetleri

İngilizler, Batı Karadeniz bölgesinin stratejik öneminden dolayı bölge halkına yönelik propaganda ve kışkırtma faaliyetleri ile eşgüdümlü olarak Mondros Mütarekesi'nin uygulanışını kontrol etmek bahanesiyle bölgeye birtakım heyetler göndermişti. Bu heyetlerden bir tanesi 5 İngiliz subayından ve 1 Ermeni papazından müteşekkil olarak 1919 yılı Mayıs ayı başlarında Akçaşehir, Düzce ve Bolu bölgelerine gelmişti.⁶⁷ Hürriyet ve İtilaf Fırkası Bolu Şubesi'nin önde gelen isimleri ve Bolu'nun eski mebuslarından Liva Basımevi Müdürü Abdülvehhâb Bey ile heyet arasında uzun görüşmeler yapılmış, İngiliz subaylarına ziyafetler verilmişti. Heyette bulunan Ermeni papazı da Bolu'daki Ermeni mahallesinde görüşmeler yaparak o güne kadar sessiz ve sakin bir hayat süren Ermenilerin kışkırtılmasına ve ayaklanmalarına sebebiyet vermişti.⁶⁸ Aynı dönemde TBMM için Bolu livasında 1 Nisan 1920'de yapılan seçim sonucunda mebus seçilen Abdülvehhâb Bey sağlık sorunlarından bahisle Ankara'ya gitmeyerek⁶⁹ Düzce ve Bolu bölgesindeki ayaklanmalar sırasında asilere katılmayı tercih etmişti.⁷⁰

⁶⁵ Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 299 vd.

⁶⁶ ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.26, G.31, B.31/89-90. Ayrıca bkz.; Mehmet Şahingöz, "Maraş'taki Ermeni Mezâlîmi Üzerine", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler, 21-23 Eylül 1987)*, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1994, s.1117.

⁶⁷ ATASE Arş, İSH, K.89, G.60, B.60/1-2.

⁶⁸ Selim Sarıbay, *İstiklâl Savaşı'nda Mudurnu, Bolu, Düzce*, Aydın: CHP Basımevi, 1943, s. 23.

⁶⁹ *Bolu*, 8 Nisan 1919, s. 1.

⁷⁰ *Bolu İl Yılığ* 1998, Ankara: Bolu Valiliği, 1998, s. 99.

Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa’nın teşkilatlandığı Millî Mücadele hareketini bertaraf etmek amacıyla Damat Ferit Paşa’nın teklifiyle Anzavur kuvvetlerinden yararlanmak ve Batı Karadeniz ile İzmit arasındaki yarımada’yı ele geçirmek suretiyle İngilizlerin denizden bölgeyi kontrol altına almasına kolaylık sağlanması planlanmıştı. Bu şekilde Anadolu hareketine bir set çekmek mümkün olabilecekti. Bunun için 18 Nisan 1920’de “Kuvâ-yı Milliye nâmını taşıyan eşkiyâyı tenkîl için” Kuvâ-yı İnzibatiyye teşkil edilmişti.⁷¹ Bolu’daki asilere yardım edebilmek ve hatta onlarla birleşmek amaçlanmıştı. İngilizler de kısmen kıyılara çıkardıkları askerler vasıtasıyla bölgeyi ve Ankara’yı tehdit ederek, kısmen de maddi desteklerde bulunarak bu planın önde gelen uygulayıcılarından olmuştu.⁷²

İstanbul Hükûmeti tarafından Bolu bölgesindeki ilk ayaklanma hareketini desteklemek ve genişletmek üzere 29 Nisan 1920’de Bolu Mutasarrıflığı’na atanan Osman Nuri Bey, 4 Mayıs 1920’de Düzce’ye gelmişti. Bolu’ya geldiğinde şehri ele geçirmiş olan asiler tarafından arabalarla karşılanmış ve ertesi gün halka hitaben yaptığı Millî Mücadele karşıtı konuşmayı yine ahaliye: “Padişahım çok yaşa!” dedirterek bitirmişti.⁷³ Göreve başlar başlamaz bölgedeki ayaklanmaların başını çeken Abaza ve Çerkez Beylerinden Koç ve Maan Ali ile görüşerek ön hazırlıklarda bulunmuştu. Bölgede bir iç cephe oluşturup, etrafına topladığı 2.000 kişilik kuvvetle 13 Mayıs 1920’de sancak çekerek Mudurnu üzerine saldırıya geçmiş, ancak başarılı olamamıştı. Görevde bulunduğu kısa süre içinde İstanbul Hükûmeti’nin talimatı doğrultusunda görev bölgesinde Kuvâ-yı İnzibatiyye teşkilatının kurulmasına öncülük etmişti.⁷⁴ Osman Nuri Bey, Kuvâ-yı Milliye’nin Bolu bölgesinde hâkimiyeti ele geçirmeye başlamasıyla birlikte Çerkez Ethem’in Düzce’ye girişinden kısa bir süre önce cepheyi terk ederek Bolu’ya gelmiş ve sağladığı yaylı bir araba ile “Cepheye gidiyorum.” diyerek Akçaşehir’e kaçmış, oradan da İstanbul’a geçmişti.⁷⁵

7. Ayaklanmalar ve Bastırılması

Adapazarı, Hendek, Düzce, Beypazarı ve Nallıhan bölgelerinde İngilizlerin ve İstanbul Hükûmeti’nin teşvikiyle çıkan Hilâfete ve Padişah’a bağlılığı esas alan ayaklanmalar Millî Mücadele’yi zora sokan en önemli ayaklanmalar arasında yer almıştır.⁷⁶ Bu türden ayaklanmaların itici gücünü İstanbul Hükûmeti’nin elinde bulunan silahlı milis kuvvetleri, din görevlileri, halk arasındaki nüfuzlu kimseler oluşturmuş ve bu kuvvetler

⁷¹ Selahattin Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, Cilt 3, Ankara: MEB Yayınları, 1978, s. 108.

⁷² Rahmi Doğanay, *Millî Mücadele’de Karadeniz (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2001, s. 207.

⁷³ Mehmet Zekâî Konrapa, *Bolu Tarihi*, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1960, s. 630.

⁷⁴ Hüseyin Işık, “Binbaşı Osman Nuri’nin Bolu Anıları”, *Askerî Tarih Bülteni*, 24/47 (1999), s. 119.

⁷⁵ Evcin, *Birinci Dünya Savaşı’ndan*, s.474.

⁷⁶ Yunus Nadi Abaloğlu, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978, s. 347.

Millî Mücadele aleyhine sevk edilmişti. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarla Kuvâ-yı Milliyecileri şeriat yönünden asi ilan eden fetvalar verilmiş ve bu fetvalar dini duyguları kuvvetli olan halk üzerinde ciddi etkiler yaratmıştı.⁷⁷

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi sıfatıyla İsmet (İnönü) Bey 9 Ağustos 1920'de Batı Cephesi Kumandanlığı'na gönderdiği şifrede: "Düzce ve Bolu Ayaklanmalarının bölgedeki taburların emniyet tertibatının ibtidâliğinden ve inzibatın vazifesini gereği gibi yerine getirememesinden kaynaklandığını" belirtiyordu.⁷⁸Bununla birlikte olayın daha derin, iç ve dış mihraklı boyutlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bolu civarındaki ayaklanmaların merkezini Düzce kazasının oluşturduğu görülmektedir. Tıpkı bir depremin merkez üssü gibi bölgedeki ayaklanmaların kaynama noktasını Düzce kazası teşkil etmişti. Buradan yayılan dalgalar ilk olarak Bolu'nun merkezine sirayet etmiş ve üç kol hâlinde bölgenin güney-güneydoğusu, doğusu ve kuzey-kuzeydoğusu doğrultusunda hızla yayılmıştı.

Adapazarı, Hendek ve Düzce'de meydana gelen ayaklanma hareketindeki İngiliz etkisi Mustafa Kemal Paşa'nın göz önünde bulundurduğu bir sorundu.⁷⁹ Bu sorun kışkırtılmaya müsait bir malzemeye sahip olan Bolu ve çevresinde de etkilerini kısa bir zaman içinde göstermişti. Bölgedeki Pomak, Çerkez ve Abaza kökenli ahali, ayaklanma yönünde tahrik edilmişti.⁸⁰ İstanbul Hükûmeti tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Çerkez İbrahim'e ve İngiliz Mümessili Kaptan Lister'in yardımıyla bölgedeki Çerkez, Abaza, Ermeni ve Rum çetelere elbise, silah ve cephane temin edilmişti. Söz konusu çetelerin liderlerine ayda 150, efrâdına ise 100'er lira maaş veriliyordu.⁸¹ Öyle ki söz konusu dönemde İngilizler tarafından muhtar bir Çerkez bölgesinin coğrafi sınırları dahi çizilmişti. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Horace Rambold bu konuda hazırladığı bir raporu İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na göndermişti. Buna göre Çerkezlerin Karadeniz kıyısında toplanması ve kendilerine bu bölgede İngiliz himâyesi altında özerklik verilmesi öngörülüyordu.⁸² Söz konusu planların uygulama safhasına geçirilmesi yönünde İngilizlerin önemli gayretleri ve destekleri söz konusu idi. Bunların dışında kuryelik yapıp, başta fetvalar olmak üzere Millî Mücadele aleyhindeki her türlü matbuatı dağıtmakla görevli Adapazarı'ndaki İngiliz Konsolosluğu'nun Düzce Temsilcisi Ermeni Doktor gibi birtakım menfi çalışmalarda bulunanlar da vardı.⁸³

⁷⁷ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, 1. Cilt, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2000, s. 84.

⁷⁸ *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.676, D.53, B.53/1.

⁷⁹ *TBMM GCZ*, C.I, s.7.

⁸⁰ *Açıksöz*, 5 Haziran 1920, s.1.; Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1. Cilt, Yay.haz.: Faruk Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları, 1993, s.661; Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: AKDYYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 155.

⁸¹ Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit: Türkyolu Matbaası, 1945, s. 79-80.

⁸² Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 169.

⁸³ Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 279.

Padişah'ın yayınladığı 5 Nisan 1920 tarihli Hatt-ı Hümayûn ile Damat Ferit Paşa Hükûmeti kurulmuş, Dürriizâde Abdullah Bey de Şeyhülislâmlık makamına getirilmişti.⁸⁴ Söz konusu Hatt-ı Hümayûn'da Kuvâ-yı Milliyecilere suçlamalarda bulunuluyor, bu hareketi teşvik ve tahrik edenlerin cezalandırılması isteniyordu.⁸⁵ Nitekim söz konusu tarihten itibaren Damat Ferit Paşa'nın yaptığı her türlü yazışmada Kuvâ-yı Milliye'nin "Kuvâ-yı Bağîyye" olarak tanımlandığı görülmektedir.⁸⁶ Bu şekilde Millî Mücadele hareketinin devlete karşı bir ayaklanma olduğu fikri aşılıyor ve söz konusu hareketin halkın gözünde küçük düşürülmesi amaçlanıyordu. Şeyhülislâm Dürriizâde Es-Seyit Abdullah'ın İngiliz arzusuna uygun olarak hazırladığı TBMM'yi çok zor bir durumda bırakan 5 Nisan 1920 tarihli "Fetvâ-ı Şerîfe" Anadolu'daki Kuvâ-yı Milliye'yi "asi" ve "bağî" diye suçlayarak bin bir türlü hakaretle kanlarını heder ilan ediyor, onlara karşı harp ve kıtalin en mübarek cihat olacağını belirtiyordu.⁸⁷

Millî Mücadele karşıtı gazetelerin Karadeniz sahillerine bizzat İngiliz subayları tarafından da çıkarıldığı⁸⁸ ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mensupları aracılığıyla en ücre köylere kadar dağıtıldığı görülmüyordu. Öyle ki bu dağıtım işinde uçaklar bile kullanılıyordu. Düzce ovasında, Şeyhülislâm Dürriizâde Abdullah Efendi'nin kaleme aldığı, Millî Mücadele mensuplarını din ve devlet düşmanı olarak gösteren fetvalar bulunmuştu.⁸⁹ Kastamonu'da çıkan *Açıksöz* gazetesi 2 Mayıs 1920 tarihli nüshasında "Mühim Haberler" başlığı altında, "Birinci gemiden Şile'ye asker çıkarıldıktan başka ikinci geminin de Kandıra yakınlarına asker çıkaracağı, askerlerin İngilizlerle birlikte İngiliz kıyafeti giydirilmiş Rum ve Ermenilerden oluştuğu" yazılıyor ve "Amacın Rum köylerini silahlandırarak Müslümanlara tecavüz etmek ve Düzce taraflarında İngiliz parasıyla iş gören vatan hainlerine yardım" olduğu vurgulanıyordu. Nitekim bu şekilde İngilizlerin Düzce'deki asilerden başka Rumlarla da ilişkide buldukları anlaşılmıştı.⁹⁰

Adapazarı-Sapanca-Düzce-Bolu-Gerede ahalisinin temsilcilerinden müteşekkil halk heyetleri 28 Nisan 1920'de İstanbul'a gelmiş, padişahın huzuruna çıkarak Kuvâ-yı Milliye'den şikâyetle bulunmuş ve padişaha tabi olduklarını bildirmişti. İstanbul'a giden bu heyetler padişah tarafından çeşitli rütbe ve nişanlarla taltif edilmişti.⁹¹ Teşvik ve taltifler ayaklanmaların ilerleyen süreçte de devam etmişti. Örneğin 3 Mayıs 1920'de

⁸⁴ *Takvim-i Vakâyi*, 6 Nisan 1920, s.1.; Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 124-125.; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s. 616.

⁸⁵ *Takvim-i Vakâyi*, 6 Nisan 1920, s. 1; *Bolu*, 22 Nisan 1920, s. 1.

⁸⁶ Sofuoğlu, *Kuvâ-yı Milliye Döneminde*, s. 335.

⁸⁷ *Takvim-i Vakâyi*, 11 Nisan 1920, s. 1; *Bolu*, 22 Nisan 1920, s. 1.

⁸⁸ Mehmet Okur, *Millî Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 228.

⁸⁹ *Dertli*, 2 Eylül 1920, s. 2.

⁹⁰ *Açıksöz*, 2 Mayıs 1920, s. 3-4.

⁹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997, s. 296-299.

Düzce, Bolu, Gerede ve Adapazarı'nda çıkan ayaklanmalara yardım edenlerden 16 kişiye padişah tarafından nişan verilmişti.⁹² 1920 yılı Ağustos ayında sabık Bolu Mutasarrıfı durumunda olan Osman Nuri Bey'in riyasetinde Bolu ve Düzce eşrafından müteşekkil bir heyet Bolu civarındaki asilere yardım talebiyle Dâhiliye Nâzır Vekili Cemâl Bey'i ziyaret etmişti.⁹³

Diğer taraftan 11 Nisan 1920'de Ahmet Anzavur "Paşa" sıfatıyla Düzce-Bolu taraflarına gönderilmişti.⁹⁴ Bölgedeki ayaklanmaların çıkmasında önemli rol oynayan Anzavur ahababı olan Anzok Ahmet adında bir Çerkez'i ahaliyi Kuvâ-yı Milliyyeye karşı kışkırtmak üzere Düzce dolaylarına yollamıştı. Anzok Ahmet bu şekilde Düzce'deki Abaza ve Çerkez asi elebaşlarıyla temasa geçmişti.⁹⁵ Ayrıca İzmit'te doğrudan Harbiyye Nezâreti'ne bağlı olarak Süleyman Şefik Paşa komutasında "İzmit ve Havâlisi Fevkâlâde Komutanlığı" kurulmuştu.⁹⁶

Asilerin ayaklanarak Bolu'yu ele geçirmelerinin ardından elebaşlarının bulunduğu Düzce'den aldıkları talimat gereği Mutasarrıf Vekili olarak tayin edilen Muhasebeci Naci Bey, Basımevi Müdürü Hacı Vehbi, Dava Vekili Nuri, halkın ileri gelenlerinden Hacı Hamdi, Belediye Reisi ve üyelerinden oluşan ve "Bolu Hilâfet Ordusu Yönetim Kurulu" adı verilen bir heyet oluşturulmuştu. TBMM'ye karşı yapılacak tüm tertipleri yöneten bu kurul livaya bağlı Düzce, Gerede, Mudurnu, Devrek, Göynük kazalarıyla haberleşiyor ve bir yandan da 40 lira aylıkla gönüllü kaydediyordu. Kuvâ-yı İnzibatiyye Kurmay Binbaşısı Hayri Bey bizzat Bolu'ya gelerek teşkil edilmiş olan Bolu Hilâfet Kurulu ile Kuvâ-yı Milliye aleyhine yoğun bir mesai sarf etmiş, süvari yazılan gönülleri her gün sabah Hükûmet Konağı'nın önündeki bahçede eğitime tabi tutmuştu.⁹⁷

1920 Nisanı'nda İzmit'ten Düzce'ye gelen İzmitli Ahmet ve İngiliz subayı elbiseli bir şahıs her gece Berzok Safer Bey'in evinde bazı Çerkez Beyleri ile toplantılar yapıyordu. Bu şekilde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Çerkez köylerinde de birer teşkilatının kurulması için uğraşılıyor ve bu teşkilatların İstanbul'a bağlanması için hususi bir çaba gösteriliyordu. Bu şekilde bir kısım Çerkez ve Abaza tarafından Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bölgedeki teşkilatının temelleri atılmıştı.⁹⁸ Birinci Dünya Savaşı'ndan önce

⁹² Yücel Özkaya, *Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, 1981, s. 85-86; Bolu bölgesinde ilk ayaklanma hareketinin patlak vermesi üzerine Meclis'te olayların fâili olarak "İstanbul'dan sûret-i mahsûsada çok para ile me'mûren gönderilmiş olan birtakım kimseler" adres olarak gösterilmiştir (TBMM GCZ, C.I, s.2-3).

⁹³ ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.580, G.48, B.48/1.

⁹⁴ Mehmet Ârif, *Millî Mücadele Hatıratı, 1335-1339*, İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları, 1969, s. 39.

⁹⁵ Apak, *İstiklâl Savaşı'nda*, s. 12, 133.

⁹⁶ *Nutuk*, s.298; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s. 720.

⁹⁷ Işık, *Binbaşı Osman Nuri'nin*, s. 112 ve 119; Tarihçi M. Zekâî Konrapa'nın hatıralarında söz konusu kurulun "Bolu Hey'eti" olarak adlandırıldığı görülmektedir (Mehmet Zekâî Konrapa, *İsyân Günlerinde Bolu*, Bolu: BAMER Yayınları, 2009, s. 30).

⁹⁸ Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 246.

Düzce dolaylarında eşkıyalık yapan Safer Bey ve Hacı Kâmil Bey Düzce ve çevresinde çıkan ayaklanma hareketinden önce yoğun bir çalışma dönemine giren Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bölgedeki temsilciliğini yapmıştı. Bölgedeki eşkıyalıklarıyla nam salmış diğer Çerkez ve Abazalar Abdülvehhâb, Maan Koç, Abaza Maan Ali Beyler idi.⁹⁹ Buna karşılık birçok Çerkez ve Abaza, bölgedeki ayaklanmaları tasvip etmeyerek TBMM'ye bağlılığını ifade etmiş ve Millî Mücadele'ye destek olmuştu.¹⁰⁰

TBMM'nin açılması için çaba gösterildiği 1920 yılı Nisan ayında Millî Hareketi meşgul eden en önemli olay etkilerini Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu mıntıkasına dâhil bulunan bölgelerden başlayarak Nallıhan, Beypazarı üzerinden Ankara'ya kadar hissettiren ayaklanma hareketi olmuştu.¹⁰¹ İstanbul Hükûmeti ile İngilizlerin birlikte yürüttükleri Millî Mücadele karşıtı propagandalar Bolu ve çevresinde etkili olmaya başlamıştı. 10 Nisan 1920'de Düzce'nin Köprübaşı Köyü'nde Düzce Çerkezlerinin ileri gelenlerinden Safer, Hacı Kâmil, Abdülvehhâb, Hacı Yusuf, Kara Davut, Hâfız Hasan, Hoca Âkif, Maan Koç, Maan Ali ve Duk Mahmut Beyler ayaklanma programına son şeklini vermişti.¹⁰² Nihayetinde ayaklanma 13 Nisan 1920'de patlak vermişti.¹⁰³

Düzce yakınlarında Ömer Efendi köyünde toplanan silahlı asileri dağıtmak için Düzce'den Çerkez Rasih, Hacızâde Hacı Hamdi, Mancarcızâde Mustafa, Hacı Halil ve Ağazâde Hakkı Beyler'den meydana gelen bir Nâsihat Heyeti aynı gün Köprübaşı köyüne giderek asilerle görüşmüş, fakat asileri Düzce'ye girme fikrinden vazgeçirememişti.¹⁰⁴ Asiler daha sonra Düzce'deki güvenlik müfrezesinde bulunan Süvari Yüzbaşısı Avni (Avni Baba) Bey'i yanlarına çağırılmış, yüzbaşının bu daveti reddetmesiyle kazanın dışında bulunan müfreze karargâhını basmıştı.¹⁰⁵ Sayıları 4000'e ulaşan Abaza ve Çerkezlerden müteşekkil asiler Düzce'ye girerek Hükûmet Konağı'nı, Jandarma Komutanlığı'nı ve Telgrafhaneyi ele geçirmiş, hapishaneleri basarak tutukluları çıkarmıştı.¹⁰⁶ Saat 14.30 sularında Düzce asiler tarafından tamamen işgal edilmiş

⁹⁹ Apak, *İstiklâl Savaşı'nda*, s. 135-136; Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 246.

¹⁰⁰ Düzce bölgesindeki Çerkez eşraf ve ileri gelenlerinden 40kişinin imzasıyla Vakit Gazetesi'nde yayımlanan "*Çerkezlerin Sadakati Düzce Çerkez Esnâfının Beyânnâmesi*" için bkz.; *Vakit*, 12 Aralık 1921, S.1439, s.2; Bolu'nun Elmalık köyünün Çerkez ahali tarafından kamuoyuna duyurulmak üzere Türkoğlu Gazetesi'ne gönderilen, bölgede meydana gelen ayaklanmaların ve Çerkez asilerin kınandığı telgraf için bkz.; *Türkoğlu*, 5 Kasım 1922, S.62, s.4; Düzce'deki Abaza eşraf tarafından BMM'ye gönderilen ve bağlılık bildiren 7 Nisan 1921 tarihli "*Yunanlılarla Teşriki Mesâi Eden Abazaların Tel'inine Dâir*" telgraf için bkz. *TBMM ZC*, C.1, s. 375.

¹⁰¹ *Nutuk*, s. 287.

¹⁰² Apak, *İstiklâl Savaşı'nda*, s. 137. Mustafa Kemal Paşa BMM'de Bolu bölgesinde meydana gelen ilk ayaklanma hakkında mebuslara bilgi verirken ayaklanmanın en önemli tahrikçileri olarak Düzceli Safer, Abdülvehhâb, Kâmil ve Rifat Beyleri sıralamıştır (*TBMM GCZ*, C.1, s. 2).

¹⁰³ *Nutuk*, s.297; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları, 2000, s.389.

¹⁰⁴ Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 247.

¹⁰⁵ Hamdi Ertuna, *Türk İstiklâl Harbi, İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921)*, 4. cilt, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, 1974, s. 91.

¹⁰⁶ *Nutuk*, s. 297.

durumda idi.¹⁰⁷ Ayaklanmanın patlak verdiği gün Bolu Ahz-ı Asker Kalem Riyaseti'nden 20. Tümen Kumandanlığı'na gönderilen bir şifrede Düzce'deki Çerkezlerin "Padişahı isteriz." diyerek telgrafhaneyi kuşattıkları, bunların nâsihat edilerek dağıtılması için jandarma kuvvetiyle şubede mevcut efrâdın yola çıkarıldığı bildiriliyordu.¹⁰⁸

Asilerin Düzce'yi ele geçirmelerinin ardından Berzeg Safer, Kaza Kaymakamlığı'nı; Maan Ali, Jandarma Komutanlığı'nı; Abdülvehhâb Bey İâşe ve İkmalcilik'i, Koç Bey'de Belediye Reisliği görevlerini üzerlerine almıştı.¹⁰⁹ Asiler ilk iş olarak Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey'e çektikleri bir telgrafla: "Düzce'ye gelip halka öğütte bulunursa ortalığın yatışacağını" bildirmişti.¹¹⁰ Ali Haydar Bey bu sırada Düzce Kaymakamından da bir telgraf almıştı. Kaymakam, Ali Haydar Bey'e bölgede bir yanlış anlama neticesinde meydana gelen ufak tefek birkaç olayın dışında olağanüstü bir durumun olmadığını belirtmişti. Olayı daha yakından müşahede etmek isteyen Ali Haydar Bey 16 Nisan 1920'de Kaymakam ile görüşmek ve gelişen olaylar hakkında bilgi almak üzere Düzce'ye hareket etmişti. Ancak Düzce ile Bolu arasında asiler tarafından ele geçirilmişti. Asilere telkin ettiği: "Yarın behemehâl gelirim, benim Bolu'ya avdetim sizin menfaatinize daha muvafıktır." sözleriyle Bolu'ya dönmeyi başarmıştı.¹¹¹ Ancak asiler Bolu'daki en yetkin ismi bertaraf ederek amaçlarına daha hızlı ve daha etkin bir şekilde ulaşmak konusunda kararlıydı. 17 Nisan 1920'de Hacı Kâmil ile Düzceli Abdülvehhâb'ın da içinde bulunduğu 11 kişilik bir heyet Ali Haydar Bey'i Düzce'ye götürmek üzere Bolu'ya gelmişti.¹¹² Ali Haydar Bey gelişen bu durum hakkında Ankara'yı derhâl bilgilendirmişti. Mustafa Kemal Paşa asilerin Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey'i aldatıp, Düzce'ye götürmek istediklerini anlamıştı.¹¹³ Nitekim 18 Nisan 1920'de Düzce'ye götürülerek göz hapsine alınan Ali Haydar Bey, asiler tarafından Ankara'nın aleyhine, kendilerinin lehine telkinlerde bulunması için çeşitli tehditlere maruz kalmıştı.¹¹⁴

Bu arada BMM'nin 29 Nisan 1920'de kabul ettiği "Hıyanet-i Vataniyye Kanunu" Yarbay Ârif Bey tarafından Bolu livasında da yürürlüğe konularak uygulanmaya başlanmıştı.¹¹⁵ Bölgedeki ayaklanma hareketine kesin darbe vurulmasında Çerkez Ethem'in ismi ön

¹⁰⁷ "Türk İstiklâl Harbi'ne Ait Belgeler", *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)*, 35 (1961), Vesika No:873

¹⁰⁸ *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.274, G.23, B.23/1.

¹⁰⁹ Ertuna, *Türk İstiklâl Harbi*, s. 92.

¹¹⁰ Konrapa, *Bolu Tarihi*, s.724.

¹¹¹ Işık, *Binbaşı Osman Nuri'nin*, s.109-110).

¹¹² Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 283.

¹¹³ *TBMM GCZ*, C.I, s. 3.

¹¹⁴ Düzce'nin tamamen asilerin eline geçtiği, bu nedenle buranın ahvâli hakkında malumat alma imkânı kalmadığı ve asilerin Bolu'yu işgal ederek Bolu Mutasarrıfını esir aldıkları hakkında Bursa'da bulunan Albay İsmet (İnönü) Bey tarafından 20. Tümen Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya gönderilen 19 Nisan 1920 tarihli şifre için bkz.; *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.274, G.43, B.43/2.

¹¹⁵ Konrapa, *İsyan Günlerinde Bolu*, s. 40.

plana çıkmıştı.¹¹⁶ Albay Refet Bey, kuvvetleri ile Düzce'ye ulaşmadan 26 Mayıs 1920'de Çerkez Ethem kuvvetleri Düzce üzerine hızla yürümüş ve bölgeyi karşı koymayan asilerin elinden teslim almıştı.¹¹⁷ Düzce'ye giren Çerkez Ethem kendisini misafir gibi karşılamak isteyen Düzce Heyeti ile o sırada yine Düzce'de bulunan Bolu Heyeti'ni derhâl tevkif ettirmişti.¹¹⁸ Zira bunların kendilerine karşı bir suikast düzenleme fikrinde olduklarını haber almıştı.¹¹⁹ Çerkez Ethem'in Hendek Boğazı'ndan Düzce Ovası'na ansızın inmesi karşısında Düzce'de bir aydan fazla bir süre için hâkimiyet tesis etmiş olan asi reisleri ne yapacağını şaşırılmış ve esir alınmaktan kurtulamamıştı.¹²⁰ Çerkez Ethem, asi elebaşlarından Safer, Asi Müfrezeleri Komutanı Koç ve Bolu Mebusu Abdülvehhâb Beyleri derhal idam etmişti.¹²¹ İstanbul'dan Kuvâ-yı Milliyeye yönelik asi hareketlerini Erkân-ı Harb Reisi sıfatıyla idare etmek için yanına aldığı 9 subay ile birlikte Düzce'ye gönderilen ve burada gönüllü kaydına başlayan Kurmay Yarbay Hayri ile ayaklanma hareketine fiili olarak iştirak ettiği sabit olan Yüzbaşı Ali, Mülâzım-ı Evvel Şerafeddin, Mülâzım-ı Evvel Hayreddin, Makineli Tüfek Zâbiti Mehmet Sabri, Tabur Kâtibi Hasan Lütfü ve Cerrah İbrahim Ethem de ele geçirilen asiler arasında idi. Bu asiler Adapazarı istikametinin kapatıldığını görünce Akçaşehir üzerinden İstanbul'a kaçmak istemişlerse de sıkı bir takiple yakalandılar ve Düzce'ye getirilerek idam edildiler.¹²² İdam edilenler arasında Hendek asilerinin reis ve kumandanlarından Sabık Belediye Reisi Mustafa, Hendek Nahiye Müdürü Kâmil Efendi, Düzce Jandarma Kumandanının katili Rüştü de vardı.¹²³ Düzce ve Hendek civarında asayişin temin edilmesiyle bölgedeki bütün köyler temsilcilerini göndererek Kuvâ-yı Milliyeye dehalet ettiklerini bildirmeye başlamıştı.¹²⁴ Takip eden süreçte Sarayın, İstanbul Hükûmeti'nin ve İtilaf kuvvetlerinin tahrikleri Bolu ve çevresinde ikinci bir ayaklanma hareketinin meydana gelmesine yol açmıştı. Bu ayaklanmada asilerin liderliğini Maan Ali yapmıştı.¹²⁵ Onunla birlikte Koç Bey ve Hilâfet Ordusu taraftarları bölge halkını ayaklanmaya teşvik etmişti. Özellikle Nâzım Bey'in emrindeki kuvvetler bu asilerin ani baskısıyla büyük zayıat vermişti.¹²⁶ Söz konusu

¹¹⁶ Apak, *İstiklâl Savaşı'nda*, s. 161.

¹¹⁷ Ertuna, *Türk İstiklâl Harbi*, s. 111.

¹¹⁸ Şerif Güralp, *İstiklâl Harbi'nin İcyüzü*, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2002, s. 50.

¹¹⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH.EUM.AYŞ., 40 / 11.

¹²⁰ Çerkez Ethem, *Anılarım*, İstanbul: Berfin Yayınları, 2005, s. 36-37.

¹²¹ *Dertli*, 31 Mayıs 1920, s. 2.

¹²² Çerkez Ethem, *Anılarım*, s. 37; Yunus Nadi Abaloğlu, *Birinci BMM'nin Açılışı ve İsyandar*, İstanbul: Sel Yayınları, 1959, s.71. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan memur edilen ve bilfiil ayaklanmayı kumanda eden asi subayların Düzce'de idam edildiklerini bildiren yazısı için ise bkz.; *TİTE Arşivi*, K.28, G.180, B.180001.

¹²³ Cebesoy, *Millî Mücadele*, s. 444.

¹²⁴ Ahmet Kasapoğlu, *Millî Mücadele Anıları/Soma Millî Alay Kumandanı Hüseyin Hulki Efendi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 7.

¹²⁵ Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 268.

¹²⁶ Mehmet Ârif, *Millî Mücadele Hatıratı*, İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları, 1969, s. 33.

ayaklanmada, ilkinde af dileyerek affedilen ve çeşitli birliklerde istihdam edilen asilerden bir kısmı da etkili olmuştu. Çerkez Ethem'e katılarak Yozgat bölgesindeki ayaklanmayı bastırmaya giden Düzce asileri fırsatını buldukları anda kaçmaya başlamış¹²⁷ ve Düzce'de fırsat kollayan yandaşlarına ulaşma gayretinde olmuştu.¹²⁸

Binbaşı Nâzım Bey, Nuhviran olaylarının ardından Yüzbaşı Abdurrahman Bey komutasında bir müfrezeyi yeni bir ayaklanma hareketine karşı güvenlik tedbiri için Düzce'de bırakmıştı. Ardından asilerin ani bir hareketine karşı fazla kuvvetli olmayan bu müfrezeyi korumak amacıyla Yüzbaşı Abdurrahman Bey'e savunmaya elverişli bir yer olan Melen çayı kenarında bulunan Üskübü (Konuralp)'ye hareket etme emrini vermişti. Kuvâ-yı Milliye'den Orhan Gazi Müfrezesi Reisi İpsiz Recep'in de bölgede bulunuyor olması Nâzım Bey'in bu kararı vermesinde önemli bir etken olmuştu. Fakat asiler müfreze askerlerini gafil avlamak için bir plan hazırlamış ve Çerkez beylerinin birinin evinde bir gece ziyafet düzenlemişti. Düzce Kaymakamı ile Bolu Livası Jandarma Komutanı Binbaşı Şevket Turgut Bey de toplantıya davet edilmiş ve toplantının erken saatlerde başlaması nedeniyle Müfreze Komutanı Yüzbaşı Abdurrahman Bey Üskübü'ye doğru hareket edememişti. Buna karşılık tedbirlerini çok önceden almış olan asilerden 300 kadar Abaza, yanlarında Parmaksız Nazif adlı asi de olmak üzere 8 Ağustos 1920 Pazar sabahı birinci ayaklanmada olduğu gibi Düzce'yi sarmıştı. Kısa süreli bir çarpışmadan sonra zayıf olan Yüzbaşı Abdurrahman'ın emrindeki müfrezeyi bertaraf eden asiler Düzce'ye tekrar girmişti.¹²⁹ Bu suretle Kaymakam Vekili Abdülkerim Bey ile Bolu'dan henüz gelmiş olan Bolu Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Rasim ve Düzce'deki Mevki Komutanlığı'na ait askeri birliğe mensup askerlerle birlikte geçici olarak Düzce'de bulunan bütün subay ve erler tutuklanmıştı.¹³⁰ Parmaksız Nazif, Düzce Kuvâ-yı Askeriyye Kumandanı imzasıyla Gerede ve Bolu havalisine kendilerine tabi olunmasını isteyen birtakım beyannameler göndermişti.¹³¹

Düzce'yi ele geçiren asilerden bir kısmı Bolu, diğer bir kısmı da Adapazarı istikametine hareket ederek ayaklanmayı genişletmeye çalışmıştı.¹³² 1920 yılı Ağustos ayının sonlarına doğru Bolu'da toplanmış olan bütün millî kuvvetler¹³³ Ali Fuat Paşa'nın emri ile Sarı Efe Edip'in komutasına girerek Düzce'ye doğru hareket etmişti.¹³⁴ Düzce, Çolak İbrahim Bey'in emrindeki Kuvve-yi Seyyâre tarafından 24 Ağustos 1920'de akşam

¹²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1. Cilt, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997, s. 106.

¹²⁸ TBMM ZC, C.1, s. 212.

¹²⁹ İhsan İdikut, *İdeal Komutanlarımızdan Nâzım Bey*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi, 1952, s. 27-29.

¹³⁰ Apak, *İstiklâl Savaşı'nda*, s. 116.

¹³¹ ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.676, G.105, B.105/1.

¹³² Özkök, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 270.

¹³³ Özkaya, *Türk İstiklâl Savaşı*, s. 85.

¹³⁴ Güralp, *İstiklâl Harbi'nin*, s.79-81.

meydana gelen birkaç çarpışmadan sonra gece itibariyle asilerden geri alınmıştı.¹³⁵ Sarı Efe Edip'in kuvvetleri de diğer koldan 25 Ağustos 1920'de hafif birkaç çarpışmadan sonra Düzce'ye girmişti.¹³⁶

Düzce'de iki gün kalan Çolak İbrahim Bey sağdan Nuhviran Boğazı'na, Sarı Efe Edip soldan Bıçkı Boğazı'na müfrezeleriyle iki koldan yürüyerek Hendek'e doğru hareket etmişti.¹³⁷ Hendek'te de sükûnetin sağlanmasından sonra Çolak İbrahim Bey'in kuvvetleri bölgeyi terk etmiş, aynı şekilde Sarı Efe Edip kuvvetleri de Düzce'ye doğru hareket etmişti. 28 Eylül 1920'de Bolu'ya, oradan da 1 Ekim itibariyle Düzce'ye gelen Düzce Kuvâ-yı Te'dibiyye Kumandanı Sarı Efe Edip, Halil Bey tarafından Düzce Kaymakamlığına tayin edilmişti.¹³⁸ Bu şekilde 19 Temmuz 1920'de başlayıp, 23 Eylül 1920'ye kadar devam eden Düzce-Bolu bölgesindeki ikinci ayaklanma hareketi de Kuvâ-yı Milliye tarafından bastırılmıştı.¹³⁹

Bolu ve Düzce bölgesinde meydana gelen ayaklanmalar Ankara için büyük bir tehlike oluşturmuş, bunları bastırmak üzere Batı Cephesi'ndeki millî kuvvetlerden bir kısmı bölgeye gönderilmişti. Bu nedenle Batı Cephesi'ndeki kuvvetler zayıf düşmüş ve bunu fırsat bilen Yunan kuvvetleri Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye başlamıştı.¹⁴⁰ Bolu'da Maarif Müdürlüğü yapan Ahmet Talât (Onay) Bey bölgedeki ayaklanmaların neticesini: "Eğer Bolu ve Düzce vukuâtı, Anadolu hadisâtı vuku bulmamış olsaydı, bugün (5 Temmuz 1920) Yunanlıları İzmir'e kadar çekilmiş ve donanmalarının himâyesine iltica etmiş ve belki İzmir denizine dökülmüş görecektik."¹⁴¹ sözleriyle açıklamıştı. Yunan işgaline tedbir olmak üzere Türk Genelkurmayı, Kocaeli Komutanlığı'na Geyve Boğazı'nın savunulması için gerekli önlemlerin alınmasını, bu amaçla Düzce mıntıkasındaki 33. Süvari Alayı, 41. Piyade Alayı ve Katırozü'ndeki taburdan yararlanılmasını emretmişti.¹⁴² Mayıs 1921 başlarında Mürettep Kolordu Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey karargâhını Düzce'den Geyve'ye nakletmiş ve yeni kurulan bir taburla mevcut taburların sayısı 6'ya çıkarılmıştı. Söz konusu kolordunun 21-29 Haziran 1921 tarihlerindeki Adapazarı-Kocaeli harekâtıyla bölge Yunan işgalinden kurtarılmıştı.

¹³⁵ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A.III-7/c, D.21, F.9.; M.R. Yalkın, *Bulgar Sadık, Yakın Tarihin En Esrarlı Çehresi*, İstanbul: Gün Basımevi, 1944, s.259; İbrahim Çolak, *Millî Mücadele Esnasında Kuvâ-yı Seyyâre Kumandanlığıma Ait Hâtıratım*, Yay.Haz.: Dr. Orhan Hülagü, İstanbul: Emre Yayınları, 1996, s. 78-83.

¹³⁶ *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.676, G.158, B.158/1.; Sarı Efe Edip'in kumandası altında Akıncı Müfrezeleri ile Bursa Alemdar Müfrezeleri de yer almış ve bunlar asilerden temizlenen Düzce havalisine yerleştirilmişlerdi (*ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.677, G.108, B.108/1); Sarı Efe Edip kuvvetlerinin Düzce'ye girişi ile ilgili olarak ayrıca bkz.; Güralp, *İstiklâl Harbi'nin*, s. 81.

¹³⁷ "Türk İstiklâl Harbi'nde Batı Cephesi", *HTVD*, 51 (1965), Belge No: 1181.

¹³⁸ *Dertli*, 4 Ekim 1920, s. 1.

¹³⁹ *TBMM ZC*, C.III, s. 258.

¹⁴⁰ *Açıksöz*, 8 Temmuz 1920, s. 1.

¹⁴¹ *Açıksöz*, 5 Temmuz 1920, s. 1.

¹⁴² Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 85-87.

Yerli Rum ve Ermeniler ile iş birliği içine giren Yunanlılar, Kuvâ-yı Milliye ile Sakarya boylarında küçük çapta mücadelelere girişmişti. Bu bölgedeki Kuvâ-yı Milliye Bolu, Düzce ve Hendek'teki kumanda merkezlerinden idare edilmişti. Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlılar ile yapılan çarpışmalardan zaferle çıkmasıyla muhtemel bir Yunan işgali Düzce ve Bolu'da yaşanmamıştı.¹⁴³

8. Muhaberat, İkmal ve Lojistik Faaliyetleri

Millî Mücadele döneminde Düzce, muhaberat, ikmal ve lojistik açıdan stratejik bir mevkide bulunuyordu. Örneğin bu yıllarda Kocaeli bölgesinin işgalci güçlerden geri alınmasıyla bölgede teşkilatlanan Kocaeli Grubu, Ankara ile telgraf muhaberesini hem Geyve-Taraklı-Nallıhan, hem de Karamürsel-İzmit-Adapazarı-Düzce üzerinden gerçekleştiriyordu.¹⁴⁴ 1921 Haziranı'nda İncili-Akçaşehir-Düzce-Hendek-Geyve muhabere hattı, İncili-Kandıra bölgelerinde görülen karışıklık nedeniyle tehdit altına girmiş ve dahası Yunanlar ile İngilizlerin haberleşmeleri dinleme tehlikesi baş göstermişti. Hatta sahte imza kullanmak suretiyle casusluk yapıldığına dair emareler belirmişti. Bu risklerin önüne geçmek üzere Mürettep Kolordu Kumandanlığı tarafından Kandıra telgraflarına Düzce Telgrafhanesi'nce tavassut edilmesi doğrultusunda talimat verilmişti.¹⁴⁵

Bu süreçte İstanbul'dan Anadolu'ya asker ve sivillerin geçişlerinde, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden kara ve deniz yoluyla Batı Cephesi'ne yapılan askerî sevkியatta Düzce ön plana çıkan bölgelerden birini teşkil ediyordu. Bu geçişler ve sevkiyat Kuvâ-yı Milliye'nin kontrolü altında yapıyordu.¹⁴⁶ Örneğin türlü tehlikelere rağmen Son Osmanlı Mebûsân Meclisi Reisi Celâleddin Ârif ile Albay İsmet Beyler de içlerinde bulunduğu heyetin Anadolu'ya geçmek için Kocaeli Yarımadası ortasından geçen Adapazarı-Hendek-Düzce-Bolu-Ankara yolunu tercih etmişti.¹⁴⁷

Ayrıca İzmit-Adapazarı-Hendek-Düzce-Bolu-Gerede-Yabanâbâd-Ankara kara yolu Millî Mücadele dönemi Büyük Taarruz ile sonuçlanana kadar İstanbul'dan kaçırılarak Batı Cephesi'ne ulaştırılmak üzere Ankara ve çevresine gönderilen ikmal maddelerinin Ankara dolaylarına taşındığı önemli mevkilerden biri idi.¹⁴⁸ Millî Hükûmet tarafından dikkate alınan bu güzergâhta menzil teşkilatı kurulmuştu.¹⁴⁹ Bu dönemde İstanbul'daki

¹⁴³ Enver Konukçu, "Atatürk ve Bolu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18/54 (2002), s. 103.

¹⁴⁴ *Türk İstiklâl Harbi, Büyük Taarruzda Takip Harekâtı*, 2. Cilt, 6. Kısım, 3. Kitap, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1969, s. 398.

¹⁴⁵ *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.1332, G.70, B.70/2, 9.

¹⁴⁶ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Ankara: 2006. s. 257.

¹⁴⁷ Enver Konukçu, "Sine-i Millete İltica Eden Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmanî Reisi Celâleddin Arif Bey'in Ankara Yolculuğu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10/28, 1994, s. 79.

¹⁴⁸ *Türk İstiklâl Harbi, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, 7. Cilt, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1975, s. 414.

¹⁴⁹ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi*, 2. Cilt, 3. Kısım, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1966, s. 35.

gönüllülerden Ferit Bey tarafından İtalyanlardan temin edilen önemli miktarda kasatura ve 11.000 tüfek İtalyan bandıralı bir dubaya yüklenerek 20 Haziran 1921'de Akçaşehir'e doğru yola çıkarılmıştı. Bu sevkiyat sırasında Karadeniz sahillerinde dolaşan Yunan torpidolarının tehdidine karşı dikkatli olunmuş ve söz konusu duba Akçaşehir'e ulaşır ulaşmaz mühimmat, Düzce ahalisinin de yardımıyla iskeleye çıkarılmıştı.¹⁵⁰ 28 Ekim 1921'de ise Mehmet Reis'in kişisel çabalarıyla Akçaşehir'e getirmiş olduğu mantelli bir top Düzce üzerinden Ankara'ya sevk edilmişti.¹⁵¹ Bu dönemde Düzce'ye intikal etmiş olan 21. Süvari Alayı, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın emriyle 20 Ekim 1921'de Mudurnu ve Nallıhan üzerinden Beylikahır'a hareket etmişti.¹⁵² 1921 yılı Haziran ayı itibariyle ilgili makamlara çekilen şifreyle Düzce Nokta Kumandanlığı'nın kaldırıldığı ve Nokta Heyeti'nin Geyve'ye celp edilerek Geyve'de bir Nokta Kumandanlığı'nın kurulacağı bildirilmişti.¹⁵³ Büyük Taarruz'a hazırlık yapıldığı 1921 yılı sonlarında menzil teşkilatında esasları aynı kalmak suretiyle birtakım değişikliklere gidilmişti. Bu değişiklikler sırasında Bolu, Menzil Müfettişliği şeklinde teşkilatlandırılmış ve Sevkiyât ve Nakliyât Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmıştı. Bolu Menzil Bölge Müfettişliği emrindeki teşkilatlanma ise Karamürsel ve Göynük'te birer Hat Komutanlığı; Geyve, Bolu, Düzce, Gerede, Devrek, Ereğli, Zonguldak, Bartın, Mudurnu, Göynük, Nallıhan, Hendek, Adapazarı ve İzmit'te Nokta Komutanlıkları; Geyve, Bolu, İzmit, Göynük, Nallıhan, Düzce, Hendek, Gerede, Adapazarı, Taraklı, Nihalgazi, Yunaklar, Mayısar, Mudurnu ve Geyve'de erzâk ve techizât ambarları; Akçaşehir, Köstebek, Mudurnu, Dedesağ ve Nallıhan'da sıhhiye istasyonları; Bolu ve Göynük'te araba imalathanesi ve 11 koldan teşkil edilmiş ulaştırma taburu şeklinde düzenlenmişti.

9. Millî Mücadeleye Destek Olan Önemli Şahsiyetler

Millî Mücadele döneminde önem arz eden kazalardan biri olan Düzce'de kaymakam olarak görev yapan isimler faaliyetleriyle önem arz etmiştir. Bölgede birinci ayaklanma hareketinin patlak verdiği bir dönemde Düzce Kaymakamı olan Dr. Abidin Bey önem arz eden isimlerden biri idi. Bolu Mutasarrıflığı'na 18 Temmuz 1920'de gönderdiği bir telgraf ile Kuvâ-yı Te'dibiyye Kumandanlığı'nın tutuklanmalarını emrettiği firarilerin bulunamadığını ancak ayaklanma ile ilgisi olan bazı ailelerin tutuklandığını bildirmişti. Bu sırada Geyve'de dâhil olmak üzere bölgede ayaklanma emareleri görülen Abaza ve Çerkez ailelerin Abidin Bey'in teklifiyle tehirci tabi tutulmalarının gündeme geldiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁴ Ayaklanmayı bastırmak üzere harekete geçen Çerkez Ethem de bölgedeki gelişmeleri Kaymakam Abidin Bey'den haber almıştı. Çerkez Ethem, Abidin Bey'den daha önce kendi müfrezesine katılmış gönüllü şahıslardan kaçmış bulunan ve

¹⁵⁰ ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1159, G.73, B.73/1,3.

¹⁵¹ ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1311, G.150, B.150/1.

¹⁵² ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1222, G.91, B.91/1.

¹⁵³ ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1331, G.85, B.85 /1.

¹⁵⁴ Cemil Şenalp, "Miralay Nâzım Bey ve IV. Müretteb Fırka'nın Faaliyetleri" Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1992, s.83.

Nuhviran'a dönecekleri tahmin edilen 4 askerın yakalanmasını istemişti. Bunun üzerine Abidin Bey, Jandarma Mülâzımı Fikri komutasında 9 kişilik bir kuvveti Düzce'den yola çıkarmış ve Düzce Ovası'nın güneybatısındaki Efteni ve Nuhviran arasında 100 kişilik asi grubuyla bir çatışma meydana gelmişti. Çatışma neticesinde Nuhviran asilerin eline geçmişti. Abidin Bey, bölgedeki ayaklanmaların kan dökülmeden sonlandırılması taraftarı idi. Nitekim Ankara Hükûmeti'nin emirleri doğrultusunda asilerle olan husumeti sona erdirmek üzere Adapazarı Kaymakamı Fuat (Carım) Bey'in öncülüğünde imzalanan 24 Temmuz 1920 tarihli anlaşmada Düzce Kaymakamı Abidin Bey'in imzası da bulunuyordu. Anlaşmanın ardından Abidin Bey'in, birliklere dâhil edilen Abazalara maddi yardımda bulunmak üzere Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden 3.000 lira gönderilmesini istediği, ancak cemiyetin parası olmadığından bu talebin yerine getirilemediği anlaşılmaktadır. Abidin Bey'in bazı hususlarda kendi inisiyatifi doğrultusunda hareket etmesi Mutasarrıf Halil Bey ile arasının açılmasına yol açmıştı. Nitekim bu tür girişimlerini hoş karşılamayan Mutasarrıf Halil Bey'in isteği üzerine Düzce Kaymakamlığı görevinden istifa etmek zorunda kalmıştı. Halil Bey'e göre Abidin Bey'in bölgedeki Abaza ve Çerkezlerle karşı tutumu ve yanlış tespitleri Düzce kazasında çıkan ilk ayaklanmanın genişlemesinde önemli bir etki yaratmıştı.¹⁵⁵ Bu sırada Mürettep Tümen Kumandanı Nâzım Bey, Kaymakam Abidin Bey'den asi ileri gelenlerinden Hacı Kok Mahmut Bey'in Bolu'ya gönderilmesini istemişti. Görevden ayrılmak üzere bulunan Abidin Bey bu talebi Mutasarrıf Halil Bey'e ilemiş ve Halil Bey de Abazaları gereksiz yere kuşkulandırmak amacına hizmet edeceğini düşündüğü bu isteği yerine getirmemişti.¹⁵⁶ Böylece Kaymakam Abidin Bey Düzce'deki son görevini de yerine getirememek suretiyle istifa etmişti.

1921 yılı başlarında yani bölgede cereyan eden iki önemli ayaklanmanın ardından Düzce'ye kaymakam olarak atanan Mehmet Hurşid Bey ise görev süresince bölgede asayişin temini ile birlikte¹⁵⁷ Düzce'nin sosyal ve iktisadi gelişimi konusunda da önemli hizmetler yapmıştı.¹⁵⁸ Hurşid Bey'in çalışmaları neticesinde çoğu cephelerde şehit düşmüş askerlerin yadigârları olan 270 yetim giydirilmiş ve 2 Şubat 1921'de yine yetimler yararına Düzce'de bir müsamere düzenlenmişti.¹⁵⁹ Hurşid Bey, söz konusu dönemde köylüleri, memurları, eşrafı ve ulemayı davet ettiği bir ziyafet sırasında İzmir ve Adana'nın işgalleri ile yaşanan faciaları anlattığı konuşması büyük bir etki yaratmış ve ahaliyi gözyaşlarına boğmuştu. Konuşması sırasında işgalci güçlere karşı "müttehiden azîm ve sebatla mücadeleye devam etmenin gerekliliği" konusunda halkı birlik ve beraberliğe davet etmişti. İtilaf devletlerinin inadının milletın azmi karşısında

¹⁵⁵ Günay Çağlar, "Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen), (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921)", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1990, s. 44, 54.

¹⁵⁶ Şenalp, "Miralay Nâzım Bey", s. 93.

¹⁵⁷ *Türkoğlu*, 1 Eylül 1922, s. 1.

¹⁵⁸ *Dertli*, 12 Eylül 1922, s. 2.

¹⁵⁹ *Bolu*, 3 Şubat 1921, s. 1.

kırılacağını belirterek ahaliye güven aşılamıştı.¹⁶⁰ Hurşid Bey'in öncülüğünde Düzce'de bulunan Bolu Taburu'na 100 çift çorap ve 100 kat çamaşır bağışlanmıştı.¹⁶¹ Benzer şekilde 1921 yılı Nisan'ında 300 çift çorap ile 300 kat çamaşır Batı Cephesi'nde çarpışan Mürettep Tümen Kumandanlığı'na,¹⁶² 1921 yılı Mayıs ayı başlarında ise 150 çift çorap ve 100 kat çamaşır Batı Cephesi Sağ Cenah Kolordu Kumandanlığı'ndaki askerlere bağış olarak gönderilmişti.¹⁶³ Hurşid Bey'in 1921 yılı Ağustos ayındaki asker sevkiyatı sırasında Düzce mücahitlerini uğurlamak üzere yanında eşraf ve ulema ile Bolu'ya kadar gelmesi¹⁶⁴ ve daima onların yanında olduğunu hissettirmesi ayrıca dikkate alınması gereken önemli vefa örneklerinden biri olmuştu. Hurşid Bey'in söz konusu dönem itibarıyla Batı Cephesi Kumandanlığı ile irtibat hâlinde bulunmak suretiyle Yunanlıların Akçaşehir ile Sakarya mıntıkasında girişebilecekleri işgal hareketlerine karşı tetikte ve tedbirli bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁵ Bölgedeki ayaklanmalar sırasında tahrip olan Ahz-ı Asker Dairesi ile Askerî Kışla'nın tamir edilmesi, Düzce'nin cadde ve mahallelerinin temizliği için temizlik araçlarının seferber edilmesi, Düzce çarşısı ve caddelerinin lüks lambalarıyla aydınlatılması Hurşid Bey'in gayretleri neticesinde gerçekleşmişti. Hurşid Bey, söz konusu dönem itibarıyla kendisine hediye edilen çay ve nargileyi Hilâl-i Ahmer Salonu'nda açık artırmaya çıkarmış ve elde edilen 30.000 kuruşu Hilâl Ahmer Cemiyeti'ne bağışlamıştı.¹⁶⁶ İşgalci devletlere karşı yürütülen Millî Mücadele'nin bütün şiddetiyle devam ettiği bu dönemde halkın tenvir ve irşadı için Hurşid Bey tarafından Düzce'de bir istihbarat odası açılmıştı.¹⁶⁷ Yetimleri ve şehit çocuklarını himaye etmeyi itiyat haline getirmiş olan Hurşid Bey'in düzenlediği at koşusu vesilesiyle elde edilen hasılatla ilk etapta bu çocuklardan 150'sinin giyecek ihtiyaçları giderilmiş ve köylerden gelmekte olan öksüz çocukların beslenme ve giyinme ihtiyaçları peyderpey karşılanmıştı¹⁶⁸

Millî Mücadele döneminde Düzce'nin önemli isimleri arasında yer alan Nuri (Aksu) Bey ise Düzce'de Mal Müdürü olarak görev yaptığı sırada kazanın ileri gelenlerinin teşvikiyle memuriyetten çekilerek Belediye Reisliği'ne seçilmişti. Bu görevi 1920 yılına kadar sürdürmüştü. Mondros Mütarekesi'nin muğlâk maddelerine istinaden Anadolu'nun yer yer düşman işgaline uğraması üzerine Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştu. Millî Mücadeleye katılmak üzere İstanbul'dan kaçanların gerektiğinde saklanmalarını ve güvenli bir şekilde yollarına devam etmelerini sağlamak amacıyla bölgede gerekli

¹⁶⁰ *Dertli*, 21 Şubat 1921, s. 4.

¹⁶¹ *Bolu*, 24 Mart 1921, s. 1.

¹⁶² *Bolu*, 7 Nisan 1921, s. 1.

¹⁶³ *Bolu*, 12 Mayıs 1921, s. 1.

¹⁶⁴ *Dertli*, 23 Ağustos 1921, s. 2.

¹⁶⁵ *ATASE Arşivi*, Kol. İSH, K.1237, G.5, B.5/1.

¹⁶⁶ *Dertli*, 21 Şubat 1921, s. 4.

¹⁶⁷ *Dertli*, 24 Ocak 1921, s. 1.

¹⁶⁸ *Dertli*, 5 Temmuz 1921, s. 1.

önlemleri almıştı.¹⁶⁹ TBMM'nin 1. döneminde Bolu'dan mebus seçilen Nuri Bey, 23 Nisan 1920'de Meclis'in açılışında hazır bulunmuştu. Meclis'te İçişleri, Tapu-Kadastro, Bayındırlık ve İç Tüzük Komisyonları'nda çalışmıştı. Bunun dışında 1. toplantı yılında Dilekçe Komisyonu'nun sözcülüğünü yapmıştı. Dönem içinde kürsüde 4 kez söz almış, 1 soru önergesi ve 2 kanun önerisi vermişti. Dönem sonunda Düzce'ye dönerek ticaret ile meşgul olmuştu.¹⁷⁰

10. Sonuç

Bu çalışmada, Millî Mücadele'yi etkileyen yönleriyle Düzce'nin jeopolitik ve jeostratejik yönleri ile iktisadi, sosyal ve kültürel özellikleri incelenmiştir. Söz konusu dönemde Bolu livasına bağlı bir kaza durumunda olan Düzce, Osmanlı Devleti'nin payitahtı olan İstanbul'un, Boğazların, Karadeniz sahillerinin ve TBMM'nin açıldığı Ankara'nın güvenliği hususunda önemli bir konumda bulunuyordu. Bu nedenle kaza; İtilaf devletleri, Osmanlı iktidarı ve Anadolu'daki Millî Mücadele hareketi tarafından dikkate alınıyordu.

Mondros Mütarekesi'nin ardından İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan kuvvetleri Batı Karadeniz kıyılarını abluka altına almış, takiben Zonguldak ve Ereğli gibi stratejik mevkiileri işgal etmişlerdi. Ayrıca İngiliz ve Yunan kuvvetleri işgal hareketlerini Kocaeli-Adapazarı-Bilecik bölgesi, Eskişehir demir yolu ile istasyonuna taşımışlardı. Bu suretle tüm Batı Karadeniz kıyıları gibi Düzce de muhtelif yönlerden İtilaf devletleri tarafından kuşatılmış durumda idi. Bu gelişmeler neticesinde İtilaf devletlerinin desteklediği İstanbul Hükûmeti ile Ankara Hükûmeti'nin nüfuz sahası arasında sınır durumuna gelen bölge, söz konusu tarafların birbirlerine güçlerini kabul ettirmeye çalıştıkları bir çarpışma alanına dönüşmüştür. TBMM'yi siyasi rakipleri olarak gören Osmanlı idaresi İtilaf devletlerinin desteğini alarak, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde millî iradeyi hâkim kılmak isteyen Kuvâ-yı Milliyeyi bertaraf etmek ve Düzce-Bolu üzerinden Ankara'ya yürümek suretiyle TBMM'yi etkisiz hâle getirmek istemiştir. Bütün bu menfi girişimlere rağmen söz konusu dönem itibarıyla Anadolu'da kontrolü ele geçirmeyi başaran Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmalarıyla işgal kuvvetlerinin ileri harekâtı Ankara'nın abluka altına alınma tehlikesinin baş gösterdiği muhtelif bölgelerle birlikte Düzce'de de engellenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bahse konu güç odakları, işgallerine geçit vermeyen Millî Mücadele hareketini içerden çökertmek için Anadolu'nun birçok kesiminde olduğu gibi Düzce ve çevresinde de işgallerini kolaylaştırıcı birtakım ayaklanmaların çıkmasına sebep olmuşlardır. Ayaklanmalar öncesinde, sırasında ve sonrasında bölgeye bazı ajanlar ve muhbirler sızdırılmıştır. Anadolu halkının dini hassasiyetlerini kışkırtmak üzere Hilafet makamı ve dini söylemler sıklıkla kullanılmıştır. Söz konusu propagandalar İngiliz ve Yunan uçakları vasıtasıyla bölgenin en ücra köşelerine kadar ulaştırılmak istenmiştir. Osmanlı ordusunun tasfiye edilerek

¹⁶⁹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 195.

¹⁷⁰ *TBMM Arşivi*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Azası Tercüme-i Hâl Kâğıdı Örneği, Sicil No: 63.

terhis edildiği bir zamanda asileri desteklemek üzere İtilaf devletlerinin maddi ve manevi destekleri ile Kuvâ-yı İnzibatiyye adıyla düzenli bir birlik teşkil edilmiştir. Bütün bu faaliyetler Millî Mücadele karşıtı faaliyetlerin planlı ve programlı bir şekilde yürütüldüğünü ve bu uğurda her türlü vasıtanın etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Millî Mücadele döneminde Anadolu'nun birçok bölgesi ya doğrudan düşman işgali tehlikesiyle ya da sadece iç ayaklanmalarla karşı karşıya kalırken, Düzce ve çevresi hem iç hem de dış tehditlere karşı mücadele edilen bir bölge hâlini almıştır.

Düzce ve çevresinde yaşanan ayaklanmalar TBMM'yi çok zor bir durumda bırakmıştır. Bu ayaklanmalar, henüz toparlanma aşamasında olan millî kuvvetlerin yıpranmasına, işgalci devletlere karşı harcanması gereken maddi ve manevi kuvvetin iç çekişme ve didişmeler nedeniyle zayıflamasına, İtilaf devletlerinin Anadolu'daki işgallerinin kolaylaşmasına ve Yunanlıların Sakarya boylarına kadar ilerleme imkânı bulmasına yol açmıştır. Ankara'ya yönelmesi muhtemel harekâta karşı Mustafa Kemal Paşa tarafından başta askerî olmak üzere etkili idari, adli ve sosyal tedbirler alınmıştır. Düzce merkezli ayaklanmalar, TBMM'nin açıldığı döneme denk gelmesi ve Ankara'yı doğrudan doğruya tehdit ederek İtilaf devletlerinin işgaline açık hâle getirmesi gibi nedenlerle Anadolu'da patlak veren diğer ayaklanmalar içinde ayrı bir öneme sahiptir. İtilaf devletlerinin bölgeyi ele geçirmesi Ankara'nın Sakarya Meydan Muharebesi'nden çok daha önce ve sadece Yunanlıların değil, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin de işgali tehlikesiyle karşı karşıya kalması anlamına geliyordu. Ankara Hükûmeti ancak bu ayaklanmaları bastırdıktan sonra işgalci kuvvetlere karşı elini kuvvetlendirebilmiştir.

Ayaklanmalarda bölgedeki bir kısım Çerkez ve Abaza unsurun kışkırtılması ise başka bir soruna işaret etmiştir. İtilaf devletleri Bolu ve çevresindeki emellerine ulaşmak için bu unsurları parlak vaatlerle kandırma çabasında olmuş ve bunların Millî Mücadele aleyhindeki her türlü faaliyetini desteklemiştir. Söz konusu dönemde İngilizlerin himayesi altında Karadeniz kıyısında özerk bir Çerkez bölgesinin coğrafi sınırlarının çizilmesi sorunun ciddiyetini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Azınlıkta kalan bir kısım menfaatperest söz konusu menfi faaliyetlerine karşılık yıllardır kardeşlik duyguları içinde yaşayan bölgedeki Abaza ve Çerkez unsurlar TBMM'ye bağlı kalarak Millî Mücadele'nin yanında olmuştur.

Bölgede yaşanan iki büyük ayaklanmanın bastırılmasından sonra bile Millî Mücadele karşıtı güçlerin bölge üzerindeki emelleri devam etmiştir. Ankara Hükûmeti bu gelişmeler karşısında bir yandan İtilaf devletlerinin işgal hareketleriyle uğraşırken, diğer yandan bütün kuvvetiyle Düzce ve çevresinde askerî, siyasi, adli ve sosyal önlemler alma yoluna gitmiş ve istihbarat çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Mülki ve askerî makamların da desteği ile bölge üzerinden Anadolu'ya giriş-çıkışları kontrol etmek ve istihbarat faaliyetlerinde bulunmak amacıyla teşkil edilen Askerî Polis Teşkilatı ve Tedkik Heyeti Âmirlikleri, Çerkez Ethem'in 1920 yılı sonlarındaki ayaklanma girişimleri de dâhil olmak üzere bölge üzerinde oynanan emperyalist oyunların etkisiz hâle getirilmesinde önemli

bir rol oynamıştır. Halkın güvenini kazanan ve adaletine inandığı Kastamonu İstiklâl Mahkemeleri de bölgede asayiş ve sükûnetin sağlanmasında, asker kaçaklarının önlenmesinde ve Batı Cephesi'nin kuvvetlendirilmesinde önemli görevleri başarıyla yerine getiren etkin bir adli merci olmuştur.

İtilaf devletlerinin Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak başlattıkları işgaller ve yaptıkları mezâlim bütün Anadolu'da olduğu gibi Düzce'de de büyük bir infial yaratmıştır. Osmanlı idaresinin İtilaf devletleri karşısında Türk milletinin haklarını savunmakta aciz ve sessiz kaldığını gören Düzce halkı, Millî Mücadele'yi desteklemiştir. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali neticesinde Düzce Redd-i İlhak Cemiyeti teşkil edilmiştir. Bu cemiyet, Anadolu'daki millî direnişi ve Kuvâ-yı Milliyeyi "hâkimiyet-i milliyye" ve "istiklâl-i tâm" ilkeleri altında bir araya getiren Sivas Kongresi'nin ardından yerini Düzce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bırakmıştır. Bunlar, bölgede benzer amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren diğer sosyal cemiyetlerle desteklenmiştir. Düzce halkı, işgal kuvvetlerini Anadolu'dan çıkarmak üzere canı ve kanı pahasına mücadeleye atılan vatan müdafileri arasında yer almıştır. Düzce'de birçok hamiyetli ismin ön plana çıktığı, bunların bölgenin idaresinde, temsil edilmesinde, eğitim ve sosyal faaliyetlerinde, korunması ve kollanmasında ve nihayetinde Anadolu'nun düşman işgalinden kurtarılarak selamete kavuşmasında önemli görevleri başarıyla yerine getirdiği görülmüştür.

Düzce, Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nın İtilaf devletleri tarafından basılmasıyla başta mebuslar olmak üzere birçok vatanperverin İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek için kullandığı önemli bir güzergâh hâlini almıştır. Özellikle Akçaşehir Batı Cephesi'ne silah, mühimmat ve asker sevkiyatında kullanılan en önemli güzergâhlardan biri olmuştur. Bir yandan İstanbul'dan çeşitli vasıtalarla temin edilen ve İtilaf devletlerinin depolarından kaçırılan; diğer yandan Kâzım Karabekir Paşa'nın elde ettiği zaferler sonucu Doğu Cephesi'nden gönderilen asker, silah ve mühimmatın önemli bir kısmının sevkiyatı, İstanbul'a ve Batı Cephesi'ne yakınlığı, karadan ve denizden her türlü ulaşım imkânına sahip stratejik konumu nedeniyle bahse konu bölge üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Kaynaklar / References

Arşiv Belgeleri

TBMM Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Azası Tercüme-i Hâl Kâğıdı Örneği, Sicil No: 63.

Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Arşivi

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1159, G.73, B.73/1, 3.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1222, G.69, B.69/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1222, G.91, B.91/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1311, G.150, B.150/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1331, G.85, B.85/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1332, G.70, B.70/2, 9.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.26, G.31, B.31/89, 90.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.274, G.23, B.23/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.580, G.48, B.48/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.676, D.53, B.53/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.676, G.105, B.105/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.676, G.158, B.158/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.89, G.60, B.60-1/2.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.942, G.205, B.205/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.1237, G.5, B.5/1.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.274, G.43, B.43/2.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.677, G.108, B.108/.

ATASE Arşivi, Kol. İSH, K.719, G.145, B.145/1.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

CA, A.III-7/C, D.21, F.9.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.18.1.1 / 6.48.18.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH. EUM., 16 / 1.

BOA, DH. EUM., 21 /12, 23.

BOA, DH. İ.U.M.E., 26 / 57.

BOA, DH. ŞFR., 54 / 241.

BOA, DH. EUM.AYŞ., 40 / 11.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

TİTE Arşivi, K.313, G.22, B.22.

TİTE Arşivi, K.28, G.180, B.180.

Resmi Yayınlar

TBMM GCZ, C.1.

TBMM ZC, C.1, 3, 4.

Sürelî Yayınlar

Açıksöz, 2 Mayıs 1920.

Açıksöz, 5 Haziran 1920.

Açıksöz, 5 Temmuz 1920.

Açıksöz, 8 Temmuz 1920.

Bolu, 8 Nisan 1919.

Bolu, 22 Nisan 1920.

Bolu, 3 Şubat 1921.

Bolu, 24 Mart 1921.

Bolu, 7 Nisan 1921.

Bolu, 12 Mayıs 1921.

Dertli, 2 Eylül 1920.

Dertli, 4 Ekim 1920.

Dertli, 24 Ocak 1921.

Dertli, 21 Şubat 1921.

Dertli, 7 Mart 1921.

Dertli, 5 Temmuz 1921.

Dertli, 23 Ağustos 1921.

Dertli, 30 Ağustos 1921.

Dertli, 10 Ocak 1922.

Dertli, 16 Ocak 1922.

Dertli, 14 Şubat 1922.

Dertli, 28 Şubat 1922.

Dertli, 18 Nisan 1922.

Dertli, 25 Mayıs 1923.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 51 (1965), Belge No: 1181.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 35 (1961), Vesika No:873.

Vakit, 12 Aralık 1921.

Takvim-i Vakâyi, 6 Nisan 1920.

Takvim-i Vakâyi, 11 Nisan 1920.

Türkoğlu, 12 Mart 1922.

Türkoğlu, 23 Nisan 1922.

Türkoğlu, 11 Haziran 1922.

Türkoğlu, 1 Eylül 1922.

Türkoğlu, 5 Kasım 1922.

Türkoğlu, 25 Mart 1923.

Yıllıklar

Bolu İl Yıllığı 1998, Ankara: Bolu Valiliği, 1998.

Bolu Livası Salnamesi 1921-1922 (BLS), Bolu: Bolu Hükûmet Matbaası, 1925.

Müstakil Bolu Sancağı Salname-i Resmisi 1916, Bolu: Bolu Hükûmet Matbaası, 1918.

Kitaplar

Abaloğlu, Yunus Nadi. *Birinci BMM'nin Açılışı ve İsyandar*. İstanbul: Sel Yayınları, 1959.

Abaloğlu, Yunus Nadi. *Kurtuluş Savaşı Anıları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978.

Akçakoca. İstanbul: Akçakoca Kaymakamlığı yayınları, 2009.

Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Apak, Rahmi. *İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.

Ârif, Mehmet. *Millî Mücadele Hatırâtı*. İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları, 1969.

Âşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osmân, (Neşir: Ali Bey), İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1332.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk (1919-1927)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. 1. Cilt, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.

Cebesoy, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları, 2000.

Çerkez Ethem, *Anılarım*, İstanbul: Berfin Yayınları, 2005.

Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)*. 2. Cilt, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1996.

Çolak, İbrahim. *Millî Mücadele Esnasında Kuvâ-yı Seyyâre Kumandanlığıma Ait Hâtıratım*. Yay.Haz.: Dr. Orhan Hülâgü, İstanbul: Emre Yayınları, 1996.

Doğanay, Rahmi. *Millî Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2001.

Ertuna, Hamdi. *Türk İstiklâl Harbi, İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921)*. C.VI, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, 1974.

- Evcin, Erol. *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*. Ankara: 2013.
- Goloğlu, Mahmut. *Üçüncü Meşrutiyet*. Ankara: Başnur Matbaası, 1970.
- Güralp, Şerif. *İstiklâl Harbi'nin İcyüzü*. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2002.
- Hoca Sadettin Efendi. *Tâcü't-Tevârih*. Yay.Haz.: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- İşıtman, Tarık Ziya. *Bolu Coğrafyası*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası 1938.
- İdikut, İhsan. *İdeal Komutanlarımızdan Nâzım Bey*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi, 1952.
- İncedayı, Cevdet Kerim. *İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*. Ankara: AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Karabekir, Kazım. *İstiklâl Harbimiz*. 1. Cilt, Yay.haz.: Faruk Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları, 1993.
- Kasapoğlu, Ahmet. *Millî Mücadele Anıları/Soma Millî Alay Kumandanı Hüseyin Hulki Efendi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Konrapa, Mehmet Zekâî. *Bolu Tarihi*. Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1960.
- Konrapa, Mehmet Zekâî. *İsyân Günlerinde Bolu*. Bolu: BAMER Yayınları, 2009.
- Mehmet Ârif, *Millî Mücadele Hatırâtı. 1335-1339*. İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları, 1969.
- Okur, Mehmet. *Millî Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Özkaya, Yücel. *Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, 1981.
- Özkök, Mithat. *Akçakoca Karadeniz Kıyısında Şirin Bir Plaj ve Sayfiye Kasabası*. İstanbul: Akçakoca Turizm Derneği Yayınları, 1955.
- Özkök, Rüknu. *Millî Mücadele Başlarken Düzce-Bolu İsyânları*. Ankara: Milliyet Yayınları, 1971.
- Özlu, Zeynel. *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti Akçakoca*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008.
- Peker, Nurettin. *İstiklâl Harbi'nin Vesika ve Resimleri: İnebolu ve Kastamonu Havalisi (1918-1923)*. İstanbul: Gün Basımevi, 1955.
- Sarıbay, Selim. *İstiklâl Savaşı'nda Mudurnu, Bolu, Düzce, Aydın*: CHP Basımevi, 1943.
- Sarıkoyuncu, Ali. *Millî Mücadele'de Zonguldak ve Havâlisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilâli*. 1. Cilt, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2000.
- Selvi, Haluk. *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.
- Sofuoğlu, Adnan. *Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*. Ankara: 1994.

Şahingöz, Mehmet. "Maraş'taki Ermeni Mezâlimi Üzerine". *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler, 21-23 Eylül 1987)*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1994, s.1109-1119.

Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. 3. Cilt, Ankara: MEB Yayınları, 1978.

Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi. 2. Cilt, 3. Kısım, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1966.

Türk İstiklâl Harbi, Büyük Taarruzda Takip Harekâtı. 2. Cilt, 6. Kısım, 3. Kitap, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1969.

Türk İstiklâl Harbi, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923). C.7, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1975.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik. 10. Cilt, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1985.

Türkgeldi, Ali Fuat. *Görüp İştittiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984.

Yalkın, M.R. *Bulgar Sadık, Yakın Tarihin En Esrarlı Çehresi*. İstanbul: Gün Basımevi, 1944.

Yüce, Rifat. *Kocaeli Tarih ve Rehberi*. İzmit: Türkyolu Matbaası, 1945.

Makaleler

"Düzce'de İktisadiyyât", *Ticaret Vekâleti Mecmuası*, 19 (1936): 3-48.

İşık, Hüseyin. "Binbaşı Osman Nuri'nin Bolu Anıları". *Askerî Tarih Bülteni*. 24/47 (1999): 107-124.

Konukçu, Enver. "Atatürk ve Bolu". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18/54 (2002): 1035-1045.

Konukçu, Enver. "Bolu Bölgesine Ait Millî Mücadele Kronolojisi". *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*. I/1 (1978): 30-33.

Konukçu, Enver. "Sine-i Millete İltica Eden Meclis-i Meb'usân-ı Osmanî Reisi Celaleddin Arif Bey'in Ankara Yolculuğu". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. X/28 (1994): 77-87.

Özkaya, Yücel. "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçış Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 5/13 (1988): 127-143.

Ansiklopediler

Yurt Ansiklopedisi. 3. Cilt, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, "Bolu" maddesi.

İslâm Ansiklopedisi. Besim Darkot. 2. Cilt. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1961, "Bolu" maddesi.

Tezler

Çağlar, Günay. *Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen), (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1990.

Şenalp, Cemil. *Miralay Nâzım Bey ve IV. Müretteb Fırka'nın Faaliyetleri* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, 1992.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Erol EVCİN | T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı |
erol.evcin[at]ktb.gov.tr | ORCID: 0000-0002-2433-5134**

1979'da Bolu/Gerede'de dünyaya geldi. 2002'de Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi "Tarih Bölümü"nden mezun oldu. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı"nda Yüksek Lisans ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde "Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı"nda Pedagojik Formasyon Programını tamamladı. 2011'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı"nda Doktora derecesini aldı. 2021'de T.C. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı kararıyla "Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi" bilim alanında "Doçent" unvanını almaya hak kazandı. 2005'te intisap ettiği Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda "Kültür ve Turizm Uzmanı" unvanı ile Bakanlık adına yurt içinde ve yurt dışında birçok etkinlikte görevli olarak yer aldı. Hâlen Bakanlıktaki söz konusu görevine devam etmektedir. "Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)", "Halka Doğru, Halk İçin, Halkla Beraber Bolu Vilayetindeki Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)", "İnkılâp Şehidi Kubilay ve Menemen Hadisesine Tepkiler" ve "Türkiye'de Turizm ve Tanıtma (Tarihî İncelemeler) adlı eserlerinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti Tarihine ilişkin olarak yurt içinde ve yurt dışında muhtelif mecralarda sunulan ve yayımlanan birçok bilimsel çalışması bulunmaktadır. 2019-2020 akademik yılında Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi'nde misafir öğretim üyesi olarak Türkiye Cumhuriyeti Tarihine ilişkin dersler vermiştir. İyi derecede İngilizce bilmektedir. Evli olup, iki çocuk babasıdır.

**Assoc. Prof. Dr. Erol EVCİN | Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey |
erol.evcin[at]ktb.gov.tr | ORCID: 0000-0002-2433-5134**

He was born in Bolu/Gerede in 1979. He graduated from Gazi University, Faculty of Sciences and Literature, Department of History in 2002. He completed the Master's Degree in the "History of the Republic of Turkey" at Gazi University, Institute of Social Sciences, and the Pedagogical Formation Program in the "History Teaching Department" at the Institute of Educational Sciences. In 2011, he received his Ph.D. degree in the Department of History of the Republic of Turkey at the Social Sciences Institute of Ankara University. In 2021, He was entitled to receive the title of "Associate Professor" in the field of "Ataturk's Principles and History of the Republic" by the decision of the Interuniversity Board. In 2005, he joined the Ministry of Culture and Tourism with the title of "Culture and Tourism Specialist" and took part in many events in the country and abroad on behalf of the Ministry. He still continues his duty at the Ministry. In addition to his works "Bolu and Its Surroundings from the First World War to the Establishment of the Republic of Turkey (Events and Outstanding Persons)", "Towards the People, For the People, Together with the People's Houses and People's Rooms in the Province of Bolu (1932-1951)", "The Revolution Martyr Kubilay and Reactions to the Menemen Incident" and "Tourism and Promotion in Turkey (Historical Studies) He has many scientific studies presented and published in various media in the country and abroad. In the 2019-2020 academic year, he gave lectures on the History of the Republic of Turkey as a visiting lecturer at Ankara Hacı Bayram University, Polatlı Faculty of Sciences and Literature. He is fluent in English. He is married and has two children.